

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2022. március • XXXIII. évfolyam 3. (376.) szám

Ára: 330 Ft

- A kora tavasz jeles napjai és népszokásai
- Mi a forradalom? – Meghatározások és értelmezések a történész szemével
- Emlékmű és városi szimbólum – a bajai Jelky-szobor és története
- Természetfotózás, festészet és halászléfőző-bajnokság – interjú Ádám Péterrel
- Végre színház! – A padlás, ahogy mi láttuk

Fotó: Kelemen Áron

Tartalom

- „Mert nem jó tudatlan felnőni a földi világba” (*Lex Orsolya írása tavaszi jeles napokról*)..... 3
- Egy, a tervezés szintjén megakadt vasúti engedély (*Sarlós István forrásközlése*)6
- Mit tudunk a forradalmáról? (*Hahner Péter tanulmánya*)..... 7
- In Memoriam Schmidt Lajos (1942 – 2022) (*BH-összeállítás*)..... 10
- „Ez nem Jelky András, ez egy falu főutcáján végigjáró legényember” (*Mayer János tanulmánya a bajai Jelky-szoborról*)..... 11
- „Alázat nélkül semmilyen alkotóművészetet nem érdemes folytatni...” (*Sándor Boglárka interjúja Ádám Péterrel*)17
- Emlékeim messziről üzennek – A cselló (*Gergelyné Békei Irén írása, közzéteszi Marosvásárhelyiné Gergely Anna*)..... 21
- „Mert kell egy hely...” (*Jakab József szinikritikája a BAFISZ bemutatójáról*)22
- Marhalábszár másként (*Szűnder Dezső receptje*)..... 24

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szűnder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Jelky jelképisége

Mayer János

■ E havi lapszámunk címlapjáról *Jelky András* szoboralakja tekint ránk. Emlékművét 86 éve avatták fel, az azóta eltelt időben kétségkívül Baja meghatározó szimbóluma lett. A Jelky-szobor környezete többször is megváltozott azóta, az egykor elhanyagolt peremterületnek számító térből a város egyik legforgalmasabb közlekedési csomópontja lett, ám a világot meghódítani induló, eltökélt szabólegény bronzalakja mindig a helyén maradt.

Amint a szobor történetét tárgyaló írásunkból megtudhatják, a szoborállítást is heves szócsaták előzték meg, s a tér mindegyik átalakításáról erősen megoszlottak a – gyakran pártpolitikai felhangoktól sem mentes – vélemények. (A pártállam idején persze ilyesmiről nem beszélhetünk: a forgalmas utak városba vezetéséről sem közmeghallgatás, sem olyan nyilvános közösségi platform nem volt, ahol szidalmazni lehetett volna az addigi, megszokott tércsoporthoz tartozó terveket és azok kidolgozóit.) Maga Jelky és szobra – ellentétben sok más, kőbe faragott vagy bronzba öntött személyiséggel – soha nem volt vita tárgya, szobrát soha nem akarták eltávolítani, Baja arculatának legalább annyira meghatározó része, mint a Sugovica vagy a dunai halászlé.

Persze lehet, hogy azért is van ez, mert alig tudunk róla valamit; fejünkben élő alakját sokkal inkább regényes leírások, helyi legendák, mintsem alapos ismeretek, hiteles források formálták. Így aztán személyiségének olyan vonásai, olyan valódi tettei nem is ismertek, amelyek alapján méltatlanná válhatott volna arra, hogy szobra városunk díszé legyen. (Ha persze a woke-mozgalom fősodrában élénk, akkor éppen szemet szűrhetna, hogy hősünk rabszolgákat is tartott, sőt egyik „színesbőrű” szolgálójának törvénytelen gyermeket is nemzett – bár, becsületére legyen mondva, utóbb örökbe fogadta.) Ezen túl ebben a jelképpé válásban alighanem nagy szerepe van *Medgyessy Ferenc* és *Miskolczy Ferenc* jól sikerült – a maga idejében sokat kritizált – kompozíciójának is, amely a szoborba beleformázott valamit a kisvárosi ember lelki világából, ha nem is tudjuk, hogy a történelmi Jelkyt ebből bármilyen jellemezte-e. Az is érdekes, hogy máig nincs köztéri szobra Baján például *Szarvas Gábornak*, *Balassa Józsefnek*, *Pósta Sándornak*, hogy az elmúlt fél évszázad bajai származású vagy itt tevékenykedő alakjait ne is említsük.

A szoboralak eltökéltén indul a világ meghódítására, de úgy áll a talapzaton, hogy tudja: van hová hazamennie. Nem atipikus az sem,

Fotó: Kelemen Áron

hogy olyan valaki válik jelképpé egy egyébként hagyományaira büszke kisvárosban, aki fiatalon elhagyta azt, másutt szerzett dicsőséget, és talán sosem tért vissza, miközben a helyben maradandót alkotók elismerése életükben (néha azután is) gyakran elmarad. Persze ne Jelkyt hibáztassuk ezért, a világgjáró átélte, mesés kalandjainak nagy részét aligha kereste magának, és ha helyben megtalálta volna a számítását, talán sosem indul el utóbb hírnevet hozó útjára.

Fiatalok sora fogott azóta is, és fog ma is (jelképesen) vándorbotot a kezébe, és bizonyosan sokan lesznek közülük, akik tehetségükkel, leleményességükkel egyszer dicsőséget hoznak szülővárosuk nevére. Erre lehetünk büszkéek, de persze még jobb lenne, ha e „vándorok” közül legalább néhányan maradnának, vagy tudással és tapasztalattal felvértezve térnének vissza, mert úgy érzik: vidéken is van jövő. Vagy legalább azt sugallnák nekik: a tehetségükre, alkotóerejükre itthon is szükség van, és nem csak akkor kapnak idehaza is elismerést, ha másutt már hírnevet szereztek maguknak. Persze, ismerjük a mondást: *senki sem lehet próféta a saját hazájában*, de talán mégsem ördögötől való a kívánság, hogy városunknak nemcsak neves *szülöttei* legyenek, hanem *megtartó és vonzereje* is; hogy ne kelljen ahhoz elmenniük innen, hogy a fiatalok merész álmai megvalósulhassanak. A tehetségeknél pedig helyben is legyen esélyük a kiteljesedésre, és ne kelljen felőrlődniük az uralkodó középszerrel vívott értelmetlen küzdelmekben. ■

„Mert nem jó tudatlan felnőni a földi világba...”

Kora tavaszi jeles napok, ünnepek, népszokások

Lex Orsolya

■ A tavasz az újjászületés, újrakezdés időszak a természetben és az emberi lélekben is. Az ekkor szokásos rítusok, szokáscselekvések legtöbbje összefüggésben van a sötét téli hónapokat követő megújulás vágyával. Sándor, József és Benedek, valamint György és Márk napja egész sorát vonultatja fel az időjárású reguláknak, a termények növekedésével kapcsolatos, azt befolyásolni szándékozó követendő szokásoknak. A költöző madarak „haza” érkezése, a természetben tapasztalt változások, az évről évre ismétlődő események előhívták az őstől örökölt mintákat, melyek egyszerre fejezték ki az embernek a világmindenséggel, éggel és földdel, természettel és ősszel való összetartozását.

Több olyan jeles nap is kapcsolódik *böjtmás*, azaz *március havához*, melyek kiemelt szereppel bírnak a néphagyományban, vagy mert egyházi, vallási szempontból fontosak, vagy valamely mezőgazdasági munka kezdőnapjai, esetleg időjárásjelző alkalmas napok. Az állandó, naptári időponthoz kötött névnapokon túl számos ilyenkor szokásos ünnepünk úgynevezett mozgó ünnep, azaz évente más-más napra esik, mint például a *hamvázószerdá*. A nagyböjt kezdetének időpontja mindig húsvét

Gergely-járó gyerekek Iváncon 1935-ben

ünnepeinek napjától függ, amely pedig a tavaszi nap-éj egyenlőség utáni első holdtöltét követő vasárnap, amely szabályozásról az i. sz. 325-ben megtartott niceai zsinat döntött. Így a többi mozgó ünnephez hasonlóan a

húsvéti ünnepkörbe tartozó jeles napok időpontját, naptári helyét a Nap járása, a Hold fázisa és a niceai zsinat útmutatása együtt adja meg. A nyugati kereszténység húsvétja mindig március 22. és április 25. közé esik. A nagyböjt kezdete, azaz hamvázószerdá az iidén március második napjára esik.

A *nagyböjt* időszak a húsvéti előkészület ideje, hamvázószerdától húsvét vasárnapig tart. Kezdőnapját több elnevezéssel is illetik: *szárazszerda*, *böjtfogószerdá*, *aszalószerdá*, utalva a böjtölésre, önmegtartóztatásra. A nagyböjt idején tilos volt mindenféle zenés mulatság, szórakozás, bál, lakodalom, hiszen ez az időszak a befelé fordulás ideje. Ezért is marad emlékezetes egy-egy olyan esemény, mely a szokásostól eltérő rendet megbolygatja. Egy Szeremléről származó forrás szerint mégis volt példa rá, hogy valamely halaszthatatlan ok miatt ekkor tartottak esküvőt, lakodalmat a faluban. A lelkipásztor ezért arra kérte a családokat, hogy a nászmenet zeneszó nélkül vonuljon a templomig, ám a templomnál a család kérésére mégis rázendített a banda, aminek folyományaként a nászmenet ezen alkalommal egyházi esküvő nélkül távozott a templom falai alól.

A mulatozási tilalmak ellenére, mondhatni mellettük megférve mégis alakultak ki hagyományos szokások és játékok, melyek valójában az esztendőnek csak ezen jeles időszakában váltak jellemzővé. Bizonyos vidékeken például ilyenkor volt igazán helye az

„Én is jártam egykor az Oskola mellett,
mikor a tehenünk tarka tsikót ellett,
De hogy az iszodnak [?] sokat túrni kellett,
az Oskola-idő ézibe ki-tellett,
Az a verekedő Mester az átkozott,
Minden nap háromszor, négyszer meg-botozott,
Mint a két-fenekű boton úgy dobozott,
Itt a kerék-dombon szint úgy kolompozott.”
/Papp József közlése - Abaúj-Torna megye/

„Koromba? Én bizony nem vagyok koromba!
Nem vagyok tán olyan meg örült goromba
Kormos az alfelem, bujj bele hát nyomba,
Szedhetsz onnan epret, mert van benne gomba.”
/a Morio által elmondott szöveg részlete, Papp József közlése/

„Szent Gergő Urunknak, híres tanítónknak nevenapján
Régi szokás szerint ma megyünk először iskolába.
Hol íratnak szépen, olvastatnak, s úgy tanítanak
Emberséget, bölcs, kegyes tudományt mindenki számára,
Mert nem jó tudatlan felnőni a földi világba.
Ezért készüljetek iskolatársak, mind jöjjetek már!
Jó mesterünk vagyon, kit Isten megáldjon, ki minket vár.
Ha nem adhattok új iskolást az idén házatokból,
Adjatok adományt színes jókedvvel javaitokból.”
/Gergelyezés szövegrészlet - Csököly-Bálint Sándor közlése/

énekes lánytáncoknak, körtáncoknak, kanyargós vonulós, kapuzós táncserű játékoknak, hiszen ezeket csupán énekhanggal kísérték. E leánykörtáncok, a karikázók népünk táncainak rendkívül archaikus rétegébe tartoznak, s elsősorban a tavaszi idényhez kötődtek, hiszen a tánctilalom rájuk nem vonatkozott. Ország-szerre népszerű és számtalan változatban ismert a bújó-vonuló játék. Egyrészt a vasárnap délutáni leányséta kötöttebb, régiesebb formájának fogható fel, másrészt őrzi a tavasz köszöntéséhez kapcsolódó mágikus szertartás nyomait is. Két lány egyik vagy mindkét kezét összefogva fölemeli: ez a kapu. Ez alatt bújnak át a többiek, így vonulnak végig a falun. „Bújj, bújj...” kezdetű, ma már gyakran csupán gyermekjátékként ismert dalaink e játékos szokásokhoz köthetők. Az érsekcsanádi református lányok is karikáztak a nagyböjt idején. Más felekezet tagjai azonban nem állhattak be még az ilyesféle táncba sem.

Ám nemcsak a mulatozás volt tilos ezen időszakban, hanem a zsíros ételek fogyasztása is. A böjt szigorúsága sokszor változott, és tájanként is különbözött a történelem folyamán, s általában fokozatosan enyhültek a feltételei, az öregek azonban sok helyen ezeket az enyhítéseket nem fogadták el. A 16. század végén a magyar katolikusoknál e napokon a húsféle, szalonna és szalonnaszír mellett még a tejtermék és tojás fogyasztása is kerüendő volt.

Az ország sok vidékén még a múlt század második felében, a századforduló táján is szokásban volt, hogy a zsíros edényeket hamvazószerdán elmosták, s azokat csak húsvétkor vették elő. Húst és zsíros ételt nem ettek, külön edényben olajjal vagy vajjal főztek. Elterjedt böjti étel volt a korpából készült savanyúleves. Az ország több vidékén a legidősebb emberek még emlegették a *negyvenölést*, mely a nagyböjti bünbánat különösen kemény fajtája. Aki erre vállalkozott a nagyböjt ideje alatt, csak negyvenszer, vagyis naponta csak egyszer evett, naplemente után.

Március hónap első felének jeles ünnepe Gergely napja, mely naphoz hagyományosan felvonulások, vetélkedők kapcsolódtak. E nap megünneplését I. Gergely pápa (az iskolák alapítója) tiszteletére rendelték el 830-ban, arról azonban nincs pontos adatunk, hogy hazánkban mikor ünnepelték először. Amikor még nem volt kötelező az iskolába járás, toborzással igyekeztek megkedveltetni a tanulást, s énekes adománykéréssel szereztek támogatást az iskolának, a tanítónak. Gergely napján így többszereplős dramatikus játékkal gyűjtöttek adományt, s toboroztak iskolába új diákokat, ami feltételezhetően középkortól válhatott énekes, köszöntő, színjátékszerű

„Gergelyező” fiatalok csoportja

szokássá. A szokás korábban országosan ismert volt, a legtovább Palócföldön, a Mura-vidéken és a Dunántúlon maradt fenn.

Az ünnep jellege sokat változott, de bizonyos vonásai a népi szokásrendben a 20. századig is megmaradtak. A szokásnak három fontos vonása kiemelendő: a védőszentjük napjához kötődő *mendikálás*, *recordatio* (azaz megemlékezés, ünnepre emlékeztető szokás, melynek kapcsán adományokat gyűjtenek), továbbá a verses iskolába hívogatás (diáktoborzás), valamint a *recreatio*, a szabadban eltöltött játék. Ezek az elemek egy-egy sajátos szöveg-hagyományt és toposz-tárházat éltetek, és különböző felekezeti iskolák gyakorlatában eltérő módon és „fáziskéséssel” valósultak meg - írja *Smid Mária Bernadett* néprajzkutató, folklorista.

S hogy hogyan kell elképzelni a Gergely-járás szokását? *Bálint Sándor Ünnepi kalendáriuma* szerint a játékot eredetileg három diágyerek adta elő: egy püspök és két káplánja. A többi gyerek megfelelő öltözetben egy-egy mesterséget képviselt. A gyermekpüspök a templomban versbe szedett prédikációt mondott, majd tavasz-köszöntő seregével bejárta a várost. Az ünnep egyúttal a diákok tavaszi félvéneke kezdete is volt, amikor új társakat toboroztak. Névünnepe tavaszi félvéneke kezdetnek számított, amelyet a diákok felvonulással, új tanulótársak felkutatásával ünnepeltek meg. A hazai játékba részben az aprószentek napján választott gyermekpüspök középkori hagyományvilága is beleépült.

A hagyomány szívósságára vall, hogy a barokk szerzetesi iskolák is számontartották a

szokást. Nagykárolyban Gergely napján lovas játékot is produkáltak, s mint Nyitrán, úgy itt is királyt választottak maguknak. Egy 1730-ból származó levél szerint „a károlyi diákok szömyű pompával recreatioznak. Csütörtökön Szent Gergely napja október 4-én 32 lovas, 50 gyalog volt, mind diák, Haller Sándor királyságával lúháton volt. Igen vígan voltak.”

Az iskola tavaszi félvéneke régen Gergely napján kezdődött. Az új deákok szülei már előző nap elvitték természetbeli ajándékaikat a mesternek. A nagyobb deákok beszaladozták a falut, hogy az ünnepre minél több és szebb szalagot gyűjtsenek. Szíjas bocskorait kétszer is beittatták marhafaggyúval, hogy minél tetszetősebb legyen. A nagyobb deákok ünnepelőbe öltöztek. Kalapjukon hatalmas művirág-bokréta, kezükben szalagokkal fölékesített mogyorópálca volt. Megbeszéltek helyen összegyülekezve, elindultak azokhoz a házakhoz, ahol az új deáknak valók laktak.

A szülők a bokrétás toborzókat tojással, süteménnyel, pénzzel ajándékozták meg. Az iskolába érkezve terített asztal várta őket. A szülők előző nap ehhez adták össze az ételeket.

Sebestyén Gyula irodalomtörténész, folklorista kutatásai nyomán sok izgalmas dolog került napvilágra e szokásról, a szokás kapcsán ismeretes folklor-szövegekről. Sebestyén ugyanis *Papp József* református lelkész közreműködésével ismerte meg *Kecskeméti Sámuel* református kántortartó által lejegyzett Gergely-járás énekeit, aki a néphagyományban élő elemeket felhasználva, az iskoladramákat is mintául véve, élte e

szép szokást. A Gergely-járás résztvevői Szent Gergely vitézeinek nevezték magukat, és katonai toborzásra emlékeztető rangokat viseltek (*Kaptány, Főhadnagy, Közlegény, Rekluta, Strázsamester, Generális, Erszényhordó stb.*). Csúcsos papírsüveget, katonacsákót, kalapot tettek a fejükre, melyet szalagokkal ékesítettek, kezükben fakard volt. A magukkal vitt kosarakban, nyársakra, zsákba, erszénybe gyűjtötték az adományokat. A háziak számára előadott dalban, versben elmondták jövetelük célját, bemutatták az iskolai életet, sőt tanult ismereteikről is számot adtak. Az énekszóért cserébe szalonnát, kolbászt, tojást, babot, zsírt, lisztet, pénzt kaptak.

A szokáshoz kapcsolódó dallam középkori motívumkészletből szerkesztett szövege már a 17. században megjelent nyomtatásban. A *Zöngedező Mennyei Kar című* énekesgyűjteményében (*Ács Mihály* evangélikus lelkész által szerkesztett) a napjainkig ismert, *Kodály Zoltán* által feldolgozott szövegű ének található. Az iskolába csalogatás egyébként a februári Balázs-járás szokásszövegébe is bekerült. A szokás az idők során egyszerűsödött, dramatikus formája is átalakult, s az egykori szereplők már közösen énekeltek ugyanazt a dalt.

Gergely napja egyébiránt kiváló volt idő- és terményjóslásra is. Sokféle alkalmas volt e nap a búza, rozs, hüvelyesek és krumplicvetésére, annak ellenére, hogy e napon még előfordulhatott havazás, azaz *Gergely még meg-megrázta a szakállát*. Topolyán ekkor kellett vetni a mákot, hogy ne legyen férges.

A tavaszi jeles napok zöme az esztendőben várható időjárásra jósol, ez hosszú időn át tartó népi megfigyeléseken alapszik. A nyelvtérület szerte ismert időjárási regula szerint *Sándor, József, Benedek zsákban hoznak meleget*. Ha *Sándor* napján szép az idő, jó termés várható. A bukovinai székelek szerint Sándorkor kell vetni a zabot és árpát, Jászságban a fehér babot.

József napja kedvelt névünnepp volt. S talán e naphoz fűződik a legtöbb hiedelem, szokás. Ha ez a nap derült volt, az hőséget jósolt. A bukovinai székelek a tavasz első napjának tartják, s e napon munkatilalom volt szokásban náluk. Több helyt úgy jegyzik, hogy e napra érkeznek meg a fecskék, s szólalnak meg a madarak, de szokás a búza- és bortermésre is jósolni a nap időjárásából.

Ha *Benedek* napján dörög az ég, száraz lesz a nyár – tartották a bukovinai székelek. S e napon duggatják a hagymát. Bálint Sándor szegedi néprajztudós kutatásai alapján az e napon vetett, azaz benedeki hagyma gyógyító hatással rendelkezik.

A Bácskában a három nap együttes megfigyeléséből vonnak le következtetéseket: ha ugyanis e napokban kisüt a nap, akkor hosszú, meleg nyár várható, ha viszont nincs napsütés, akkor hosszú, csapadékos ősze lehet számítani.

Március 25. Gyümölcsoltó Boldogasszony napja, melyet *Máriának hirdetett nap, Testfogadó Boldogasszony, Asszonyunk Szűz Máriának szeplételen fogantja, Boldogasszony fogadása* néven is említenek korábbi századokból származó kódexeink, kalendáriumaink. Jellegzetesen népies hagyomány, hogy aki Gyümölcsoltó napján ezer üdvözlégyet elimádkozik, annak teljesül a jóra való kívánsága. E hagyomány máig él Kiskunfélegyházán és közelében, a ferencszállási Szentkút tanyavilágában. Az ájtatosság alkonyattól éjfél utániig is tarthat.

Általános szokás volt, hogy ezen az ünnepen kell oltani, szemzeni a fákat, hiszen Szűz Mária is e napon fogadta méhébe Jézust. A göcseji archaikus néphit szerint amelyik fát ezen a napon oltják, azt nem szabad letörni vagy levágni, mert vér folyik ki belőle. Aki ilyen fát mégis levágna, megvakul, halála után pedig elkárhozik. Bátyán ezen a napon ügyes kezű emberek szívességből házról házra jártak oltani. Bácskában, ha ekkor megszólaltak a békák, még negyven napig hideg várható, tartották a régiek.

Manapság egyre inkább éli úgy az ember a mindennapjait, hogy elsiklik a lényeg felett, s szinte már nem is a valóságban él. Kimarad a tavaszi megújulás természetben (is) megtapasztalható misztériumából. Így azonban nem érezzük az összekapcsolódást a bennünket körülvevő világgal, a mindenséggel, az ősökkel, s lassan már a velünk, mellettünk élő embertársainkkal sem. Nyissuk hát ki a szemünket, a fülünket, s tárjuk ki a lelkünket főképpen most a megújulás ígéretét hordozó nagyböjt kapujában! ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókja 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekkszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz.

Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslatokat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Kiegészítés a Bacsányi-síremlék titkaihoz

Lapunk 2022. január-februári számában megjelent, Bacsányi József ékszerész családjáról szóló cikkhez érkezett értékes kiegészítést kaptunk olvasónktól, *dr. Géczy Imrétől*, akit édesanyja révén rokoni szálak fűznek a családhoz. A nevet továbbvivő családtag valóban nem maradt, de Bacsányi József mestermek volt egy nála 10 évvel fiatalabb húga, *Bacsányi Aranka* (1903-1977), aki *Gschösser Pál* (1902-1974) bajai vattagyároshoz ment feleségül. Két gyermekük született, *Pál* (1928-2017) és *Jolán* (1932-2013). Jolánnak *Kiss Tiborral* kötött házasságából született lánya, *Beatrix* és gyermekei ma Szegeden élnek. Olvasónk édesanyja Pál testvére, Bacsányi Aranka sógornője, *Gschösser Olga* volt.) A családtagok hamvai a Rókus temetőben nyugszanak. (*Jász Anikó*)

Egy, a tervezés szintjén megakadt vasútvonal-engedély

Sarlós István

■ A gróf Széchenyi István által a reformkorban kidolgozott magyar vasútépítési stratégia kiemelten kezelte a Duna jobb és bal partján kiépítendő vasútvonalak kérdését. A kedvezőbb vonalvezetése miatt mindig is a bal parti, Bécs – Pozsony – Galánta – Érsekújvár – Vác vasutat tartották a fővonalnak. A jobb parti, Bécs – Hegyeshalom – Győr – Kornárom vonal teljes egészében csak 1891-ben került a Magyar Államvasutak kezelésébe, és a Dunántúli-középhegységben lévő szűk forduló miatt 1918-ig csak másodlagos szerepet játszott Ausztria-Magyarország két legnagyobb városának az összekötésében. A magyar fővárostól délre vezető Duna-parti vasútvonalak kiépítése csak terv maradt, elsősorban a kedvezőtlen talajadottságok miatt. Délre, a Balkán felé vezető fővonalak eltávolodtak a Dunától.

A Budapest – Szabadka – Belgrád és a Budapest – Zágráb – Fiume vasút szállítási kapacitásait azonban a 20. század elején túlterhelte az Osztrák–Magyar Monarchia déli külpolitikai koncepciója és balkáni szerepvállalása. A nagy dunai kikötők után a kisebb dunai rakodók rákötése az országos vasúti fővonalakra, a vízi és a vasúti szállítás több ponton való összekötése az ország stratégiai érdekének számított, ezért megkezdődött a magántőke bevonásával a Duna mentén a helyi érdekű vasútvonalak kiépítése. Bács-Bodrog vármegyében a Baja – Zombor – Újvidék összekötését már a 19. század végén kiépítették, de Bajától északra, a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei területeken csak a tervezési fázisig jutottak el a vállalkozók. 1911-ben gróf *Teleki József* jegyeztetett be vasútépítési engedélyt a Bajától északra menő HÉV-vonalra, de a részvénytársaság megalapítása vontatottan haladt, ezért 1912-ben meghosszabbította az engedélyt további egy évvel.

„5770/1912.

Kereskedelemügyi m. [magyar] kir. [királyi] Miniszter

11668 sz. [számú] / III. 1912.

Baja szabad királyi város közönségének

Gróf Teleki József nagybirtokos, dunatetőtleni lakosnak a m. kir. államvasutak Baja állomásából kiágazólag Bajaszentistván, Érsekcsanád, Sükösd, Nemesnádudvar községeken át Hajós községig és innen egyrészt Kalocsán át Dunapatajig, másrészt pedig Császártöltés község érintésével a m. kir. államvasutak Kiskőrös állomásáig vezetendő rendes nyomtávú gőzmozdonyú helyi érdekű vasútvonalra az 1909. évi január hó 8-án 1034. szám alatt kelt rendelettel kiadott és az 1911. évi április

hó 24-én 27545 szám alatt kelt rendelettel megújított előmunkálati engedély érvényét a lejárattól számítandó további egy év tartamára megújítottam.

Miről a közönséget fentidézett rendeletek kapcsán tudomás és további megfelelő intézkedés végett ezennel értesítem.

Budapest, 1912. február hó 22-én,

a miniszter helyett [olvashatatlan aláírás] államtitkár.”

A helyi érdekeltségű vasútvonalak építéséről szóló 1880. évi XXXI. törvény értelmében az „előmunkálati engedélyokirat” a kiállítási dokumentumban megjelölt időponttól számított két év múlva járt le, de a kérvényező kétszer további 1-1 évre meghosszabbíthatta, azaz mindent összeadva 4 év állt rendelkezésre egy helyi érdekeltségű vasúti részvénytársaság megalapításához és a tőke lejegyzéséhez. (Az engedélyokiratban megjelölt jogot időközben természetesen eladhatta a kérelmező.)

A lehetséges befektetők (alapítók) felkutatása és az alaptőke összegyűjtése nem minden esetben bizonyult egyszerű feladatnak. A folyamat megindulásakor az érintettek meggyőzéséhez már bizonyos műszaki felmérésekre, előzetes tervekre és költségvetés-számításokra mindenképpen szükség volt, és még ezek sem garantálták a sikert. A tervezett nyomvonal környékén élő birtokosok, kereskedők – nagyobb ipari létesítmények nem voltak a térségben – hozzájárulása esetleges volt; az

érintett települések sem minden esetben szálltak be a vállalkozásba, pedig nekik a személyszállításban a vicinális megoldást jelenthetett volna. Baja város a korábban alapított Baja – Újvidék és Baja – Hódság vonalhoz is csak korlátozott mértékben járult hozzá, a mostani hajósi vonalat pedig egyáltalán nem támogatta. Az április 15-én tartott közgyűlésen *Weisz Nándor* tanácsnok beszámolt az engedélyhosszabbításról, de ennél többet nem tett a város az ügyben. *Teleki József*nek 1913 tavaszára nem sikerült összeszednie a részvénytársaság megalapításához, azaz a vasútépítéshez szükséges tőkét, ezért a Duna bal parti vasútvonal ismét hosszabb időre lekerült a napirendről. ■

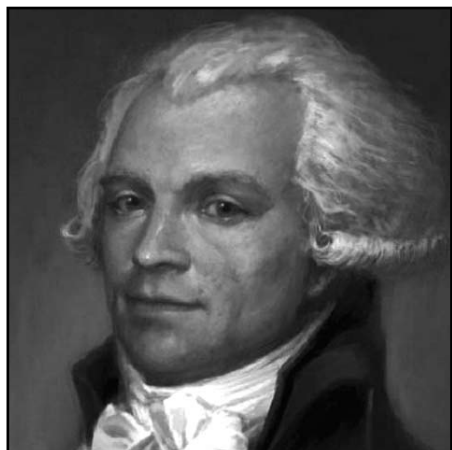
Mit tudunk a forradalmakról?

Hahner Péter

■ *Martin Malia*, a berkeley-i Kaliforniai Egyetem professzora egyik kötetében a forradalmak kérdéskörét vizsgálta. Nem követte oly sok történész példáját, s nem próbálta megtalálni valamennyi forradalom „modelljét” vagy „működési mechanizmusát”. Történeti fejlődésükben vizsgálta meg az európai forradalmakat, elismerve, hogy okaik, folyamatuk és eredményeik egészen különbözőek is lehetnek, s maguk e forradalmak is egyre erőszakosabbá válva „eszkalálódtak”.

Kötete első oldalán felteszi a legfontosabb kérdést: „*Létezik-e a forradalom mint olyan? Van-e valamilyen szociológiailag univerzális vagy platóni eszme, amely megalapozza a forradalmat, mint elkülönült történelmi jelenséget? A háborúkról lehet általános könyvet írni... De lehet-e ugyanígy írni a forradalmakról?*” (Martin Malia: *History's Locomotives – Revolutions and the Making of the Modern World*. New Haven, London, 2006, Yale University Press) Válasza végső soron igenlő – de csak bizonyos feltételek elfogadása esetén. A forradalmakat kizárólag az újkori és kizárólag az európai és észak-amerikai történelmi fejlődés speciális termékeinek tekinti. Mind a forradalom koncepciója, mind maga a jelenség átalakult az idők során. Globálisan pedig csak a XX. században terjedt el, amikor a kezdetben politikai koncepciókhoz kapcsolt jelenséget már mind eredetét, mind természetét tekintve társadalmi tekintették. Ilyen feltételekkel tehát elmondhatjuk, hogy a forradalom létezik „mint olyan”.

Csakhoggy egészen bizonyos, hogy a forradalmak az újkori európai fejlődés speciális termékei? Hiszen azokat a jelenségeket, amelyeket általában összekapcsolunk a forradalmakkal, az újkor előtti történelemben is megtalálhatjuk. Politikai változásokat kikényszerítő felkelésekre,

Robespierre, a francia forradalom és a terror fő ideológusa

fegyveres erővel végrehajtott hatalomváltásra, erőszakos népi megmozdulásokra számtalan példát találunk az ókori és középkori történelemben is. Csakhoggy ezeket még nem nevezték forradalomnak. Polgárháborúnak nevezték, és az ókori Róma történészeitől egészen az újkori gondolkodókig valamennyien tragikus és rettenetes testvérharcnak tekintették az efféle történelmi fordulatokat, melyekben egyazon politikai közösséghez tartozó állampolgárok egymást gyilkolták.

Miért kaptak az efféle történelmi fordulatok új nevet a XVIII. században? Azért, mert a felvilágosodás hatására egyre szélesebb körökben kezdtek hinni a fejlődés, a haladás lehetőségében, sőt, abban is, hogy ezt a fejlődést erőszakos eszközökkel fel lehet gyorsítani. A XIX. században még a francia forradalmat mélységesen elítélő Chateaubriand is kigúnyolta azokat az „emberbarátokat, akik finnyáskodnak a fegyveres harcig fajuló perpatvarokban, és ájúldoznak a polgárháború nevének hallatán: »Egymást gyilkoló polgártársak! Egymás ellen forduló fivérek, apák és fiúk!« Ez kétségtelenül nagyon szomorú, de a belviszályok egy népet sokszor megerősítenek és megújítanak.” (Idézi: David Armitage: *Civil Wars. A History in Ideas*. London, 2017, Yale University Press. 164. o.) Azok viszont, akik vele szemben eleve jótékony, dicsőséges, a haladást szolgáló eseménynek tekintették a „belviszályokat”, ekkor már egészen új nevet adtak nekik: forradalomnak nevezték valamennyit.

A kifejezés a latin *revolvere* kifejezésből származik, amely eredetileg „körforgást”, „visszafordulást” jelentett, visszatérést egy korábbi állapothoz. *Kopernikusz* lengyel csillagász híres kötetének címe: *De Revolutionibus Orbium Coelestium* (Az égi pályák körforgásairól, 1543) minden bizonnyal hozzájárult a szó használatának elterjedéséhez. A szakértők szerint 1662-ben bukkan fel az angol nyelvben, amikor Clarendon earlje II. Károly visszatérését forradalomnak nevezte – azt az eseményt, amelyet ma éppen a forradalom megtagadásának tekintünk, s *restaurációnak* nevezünk. A kortársak szemében ugyanis II. Károly 1660-as trónra ültetése nem a régi rend helyreállítása volt, hanem visszatérés a dolgok természetes rendjéhez, amelyben a király a parlamenttel kormányoz.

Az 1688-89-es angliai eseményeket ugyanilyen okból keresztelték el a kortársak „*dicsőséges forradalomnak*”. Az abszolutisztikus és katolikus törekvésekkel megvádolt II. Jakab volt az újító (akit ma forradalmárnak neveznénk!), és ellenfelei „forgatták vissza” az angol politikai rendszert a bevált hagyományoknak

A francia forradalmat mélységesen elítélő Chateaubriand

megfelelően, amikor arra kényszerítették, hogy elmeneküljön az országból. Egy 1690-ben megjelent francia szótár még asztronómiai jelentést tulajdonított a szónak, követve Kopernikusz példáját, de már hozzátette a következő megjegyzést: „*Így nevezik a világban lejátszódó, különleges változásokat is.*” E jelentés erősödik fel a XVIII. század folyamán a különböző francia szótárakban. Előbb csak zűrzavart, felfordulást értettek rajta – majd lassacskán beszivárgott a jelentésbe az „újítás” fogalma. Az *Enciklopédiában* már ezt olvashatjuk a forradalomról: „*Politikai értelemben egy állam kormányzatában bekövetkező jelentős változás.*”

Jean Marie Goulemot francia professor, a *Cahiers de lexicologie* című folyóirat 1968-as évfolyamában publikált tanulmányában (*Emploi du mot 'révolution' dans les traductions françaises du XVIIIe siècle des Discours de Nicolas Machiavelli*) Machiavelli *Beszélgetések Titus Livius első tíz könyvéről* című művének négy francia fordítását vizsgálta meg. Az 1571-ben kiadott fordításban egyáltalán nem szerepelt a „forradalom” (*révolution*) szó, az 1664-ben kiadott, új fordításban egyszer, az 1691-ben megjelent, harmadik fordításban pedig kétszer bukkan fel. Az 1782-ben kiadott fordításban viszont huszonöt helyen található. Mivel az eredeti szöveg nem változott, e tény arra utal, hogy a fordítást készítő személyiségek gondolkodásmódja, nyelvhasználata alakult át – a XVII. század végén csak lassacskán, majd a XVIII. század folyamán egyre radikálisabban. Egyre gyakrabban, s egyre pozitívabb értelemben használták a „forradalom” szót. *Condorcet* márki az elhunyt akadémikusokról írott dicsőimnuszaiában már azzal dicsérte kollégáit, hogy sok „forradalmat” hajtottak végre saját szakterületükön. (Baker, Keith Michael: *Revolution*. In: Lucas, Colin /

ed.): *The French Revolution and the Creation of the Modern Political Culture. 2. volume. The Political Culture of the French Revolution.* Oxford, 1899, Pergamon Press. 41–61. o.)

Az amerikai függetlenségi háború (1775–1783) első évében a lázadó amerikaiak még azzal vádolták a brit kormányt, hogy polgárháborút robbant ki a brit birodalmon belül. Majd egy év múlva elvetették ezt az elnevezést, és forradalomnak nevezték függetlenségi háborújukat. A francia forradalom kitörése idején XVI. Lajos még így sopánkodott a Bastille bevételének másnapján: „Micsoda lázadás (révolt)!” Mire La Rochefoucauld-Liancourt herceg állítólag így felelt: „Ó, felség! Mondja így: forradalom! (révolution)!” A forradalom fogalma immár a teljesen új alapokon való fejlődés eszméjével, a civilizáció haladásával kapcsolódott össze. Az 1789-ben meginduló átalakulás irányítóinak és híveinek szemében ez a szó immár radikális szakítást jelentett, szándékos politikai aktust, egy egész nép művét, dinamikus konfliktust a jó és a rossz, a haladás és a reakció között. A legtöbben azóta is a jelentős és tartós változást hozó, népi közreműködéssel végrehajtott, viszonylag erőszakos és gyors politikai átalakulást nevezik forradalomnak.

Tulajdonképpen annyi történt, hogy a felvilágosodás fejlődéssel kapcsolatos, optimista nézeteinek elterjedésével az írók, gondolkodók és politikusok új szemmel néztek bizonyos régebben is előforduló jelenségekre (kormányváltásokra, társadalmi és politikai válságokra), s ezért új értelemben és egyre gyakrabban használtak egy régebben is előforduló szót. David Armitage amerikai történész, a Harvard Egyetem professzora arra hívta fel a figyelmünket, hogy bármennyire is próbáljuk elkülöníteni egymástól a polgárháborúkat és a forradalmakat, „az elfojtott igazságot újra fel kell fedeznünk: a legtöbb nagy, újkori forradalom lényegileg polgárháború...” Angliában egészen a XIX. századig polgárháború

David Armitage, egy mai forradalomelmélet megalkotója

néven emlegették az 1640 és 1660 utáni eseményeket, melyeket csak a nagy francia forradalommal való összehasonlítás hatására kezdtek forradalomnak nevezni. „Először a késő XVIII. században jött el az a pillanat, amikor a kortársak szükségesnek érezték, hogy a polgárháborút megkülönböztessék az erőszakos átalakítást magával hozó politikai felfordulás másik kategóriájától: a forradalomtól... Ma már nyilvánvaló, hogy az a lap, amelyen az öntudatosan modern forradalmárok átírták a politikai változás forradalmi történetét, valójában palimpszeszt – s az új verzió alatt még nagyon is jól látható a római polgárháborúk történeteseinek írása... Végül létrehozták a forradalom modern származástanát, a polgárháború azonban afféle kényelmetlen őst maradt, amelyet háttérbe szoríthattak ugyan, de sohasem lehetett eltüntetni.” (David Armitage: *Idézett mű*, 122., 124. o.)

Több művész, gondolkodó és forradalmár már régóta hangot adott e felismerésnek. Kosztolányi Dezső így írt az *Új Nemzedék* című lapban 1918 tavaszán: „Negyedféltéves háború után az emberiség egyik fele kicsit kiábrándult a háborúból, és a másik fele kicsit nem hisz a forradalomban, mely a háborúnak gonoszabb fajtája.” (Idézi Arany Zsuzsanna szerk. *Pardon... Az Új Nemzedék rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében. 1919–1921. Szerkesztette Arany Zsuzsanna. Osiris Kiadó, Budapest, 2019. 82. oldal.*) Lenin az első világháború idején arra ösztökölte a katonákat, hogy változtassák polgárháborúvá a háborút – s talán épp azért maradhatott hatalmon, mert felismerte, hogy az ő forradalmának ez a lényege. Albert Camus így fogalmazott: „A forradalmi kormányok legtöbbször arra kényszerülnek, hogy háborús kormányok legyenek. Minél szélesebb a forradalom, annál nagyobb az általa feltételezett háború tétje.” (Albert Camus: *A lázadó ember*. Bp. 1999, Nagyvilág. 131. o. Fázsy Anikó fordítása.)

Ha pedig ezt elfogadjuk, arra a gyakran feltett kérdésre is választ kaphatunk, miért vezettek az emberiség emancipációját ígérő forradalmak oly gyakran diktatúrákhoz, zsarnokságokhoz. Háború vagy polgárháború esetén már az ókori rómaiak is diktatort választottak a hatékony hadviselés érdekében. Aligha véletlen, hogy a legnagyobb forradalmakban azok kerekedtek felül (Cromwell, Napóleon, Lenin, Sztálin és Mao Ce-tung), akik képesek voltak „katonai feladványok módjára” felvetni a társadalmi problémákat. A politikai dilemmákat a „Ki kit győz le?” kérdésre egyszerűsítették, és nem zavarta őket a „megoldás” áldozatainak növekvő létszáma. Pedig Bibó István találó megfogalmazása szerint „a társadalmi problémákat nem jó katonai »feladványok« módjára felvetni, mert a megoldás is nagyon háborúk

Cromwell, az angol forradalom erős embere

és csataterek módjára fog alakulni.” (Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. 2. köt. Bp. 1986, Magvető. 760. o.)

Roger Scruton brit filozófus elgondolkodtató véleményét tett közzé: „Legalább kétféle forradalom van, s amikor bálványozni kezdjük e szót, fontos feltenni a kérdést, hogy melyikre gondolunk. Az egyik példája az angol, 1688-as dicsőséges forradalom és az 1783-as amerikai forradalom, melyekben egy alapvetően törvénytisztelő nép megkísérli meghatározni és megvédelmezni jogait a bitorlással szemben. A másik példája az 1789-es francia forradalom és az 1917-es orosz forradalom, melyben egy elit elragadja a hatalmat egy másiktól, majd a terror uralmával szilárdítja meg helyzetét. E két jelenség között hatalmas a különbség, és nagy jelentőségű a számunkra...” (Times Literary Supplement, 2012. augusztus 31. 8. o.) Mind az 1848-as, mind az 1956-os magyar forradalom az első kategóriába tartozik. Akár szabadságharcnak is nevezhetnénk mindkettőt – hiszen ne feledjük, hogy Kossuth Lajos nem forradalomnak, hanem törvényes átalakulásnak, majd ezen átalakulás eredményeit védelmező, szintén törvényes önvédelmi harcnak tekintette 1848 magyarországi eseményeit. (Hermann Róbert: *1848. Forradalom és/vagy szabadságharc? Rubicon* 2017. 10. sz. 24–33. o.)

A Scruton által emlegetett, kétféle forradalom között vannak hasonlóságok, ugyanakkor a különbség is szembeötlő. Az első típusba tartozó események (a két magyar forradalom, az amerikai függetlenségi háború, az itáliai egységmozgalmak) viszonylag gyorsan megvalósítható célokat tűztek ki maguk elé: a függetlenség megvédelmezését, egy külső hatalom befolyásának felszámolását vagy a nemzeti egység létrehozását. Ezeket a célokat széles körű társadalmi összefogással és az erőszak tartósabb alkalmazása nélkül is el lehet érni, a forradalmakat pedig viszonylag rövid időn belül le lehetett (vagy lehetett volna) zámi egy új alkotmány bevezetésével. Vagyis terrorra és diktátorokra nem volt szükség.

A második típusba tartozó forradalmakat (az 1640-es angolt, az 1789-es franciát vagy a XX. századi orosz és kínait) a hagyományos hatalom meggyengülése robbantotta ki, s a hatalmat megszerezni kívánó csoportok gyorsan eljutottak a polgárháborúig. A forradalmárok meg voltak győződve arról, hogy a társadalom többségének érdekében lépnek fel. Csakhogy az évszázadok során kifinomodott és humanizálódott társadalmi kapcsolatokat a forradalmak felszámolták, az állam hatalmát pedig megerősítették. *Raymond Aron Az értelmiség ópiuma* című könyvében e „második típusú” forradalmakra gondolt, amikor megfogalmazta, hogy „minden felszabadítás magában hordja egy új formájú szolgaság veszélyét.. Egy forradalmi hatalom a meghatározásánál fogva zsamoki hatalom... „A hatalomnak az erőszak révén történő megszerzése és gyakorlása olyan konfliktusokat feltételez, amelyek feloldhatatlanok tárgyalások és kompromisszumok segítségével, más szóval a forradalom a demokratikus jellegű eljárások kudarcát jelenti. A forradalom és a demokrácia egymással ellentétes fogalmak.” (Raymond Aron: *Az értelmiség ópiuma* Bp. Akadémiai Kiadó. 32., 51., 52. o.) Amikor pedig a néptömegek elfordultak a forradalmi kormányzatoktól, ezek vezetői csak azzal igazolhatták a hatalomhoz való ragaszkodásukat, hogy kijelentették: jobban tudják, mi a nép igazi érdeke, mint maga a nép.

Már a XVII. századi angol radikálisok is egy fényesebb jövő ígéréssel, egy jobb, elmélyültebben vallásos társadalom megalapításával igazolták hatalmuk akár diktatúra eszközével történő fenntartását. *John Milton* kijelentette, hogy „jobb, ha egy kisebbség kényszeríti a többséget a szabadságra, mint ha a többség a kisebbséget arra, hogy rabszolgatársa legyen!” (Mark Kishlansky: *A Monarchy Transformed*. London, 1996, Penguin. 190. o.) *Oliver Cromwell* megállapította, „az a kérdés, hogy mi jó a népnek, nem az, hogy mi tetszik neki!” (Barry Coward: *Oliver Cromwell*. London, New York, 1991, Longman. 58. o.) Néha ő is a forradalmak legtávolabbi és legreménytelenebb céljáról, az egész emberiség megújulásáról álmodozott. „Bár az Úr egész népe prófétákból állana! – írta egyik levelében. – Kívánnám, hogy mindenki alkalmas lenne az elhívásra és az elhivatásra.” (*Oliver Cromwell beszédeiből, leveleiből*. Ford. Böszörményi Endre. Bp. 1960, Gondolat. 208. o.) Újra és újra megkísérelte helyreállítani a képviselői rendszert, de végül saját kiválasztottsága tudatával nyugtatta meg lelkiismeretét, és haláláig katonai diktatúrával kormányozta az országot. A későbbi századok forradalmairól ugyanígy a nép értelmiségével, megújításának szükségességével és önmaguk elhivatottságával indokolták meg

diktatúrájuk fenntartásának szükségességét.

Maximilien Robespierre megfogalmazta minden utópista forradalmár célját: „Megfontolva, hogy régi társadalmi rendszerünk gonoszsága milyen mélyre süllyesztette az emberi fajt, meg vagyok győződve egy teljes újjászületés végrehajtásának, és ha szabad így kifejeznem magam, egy új nép létrehozásának szükségességéről.” (Robespierre: *Textes choisis*. III. kötet. Paris, 1973, Éditions Sociales. 159. o.) Számptalan későbbi forradalmár követője is azzal érvelt a diktatúra fenntartása és a demokrácia bevezetésének elhalasztása mellett, hogy a leghívebb barátait nem támogató, megtevesztett népet át kell nevelni, mielőtt részesíthetnék a politikai hatalomból.

Már csak egy nevet kellett találni, amely azt is jelzi, kiknek a nevében gyakorolhatják a forradalmárok a diktatúrát. Egyes szakértők szerint *Marx* barátja, *Joseph Weydemeyer* alkotta meg a proletárdiktatúra kifejezést, amikor 1852-ben *A proletariátus diktatúrája* címmel publikált egy cikket az Egyesült Államokban megjelenő, német nyelvű *Turn-Zeitung* című lapban. *Marx* 1852. március 5-i válaszlevelében egyetértett vele, s megállapította, hogy „az osztályharc szükségszerűen a proletariátus diktatúrájához vezet”, amely átmenet lesz az osztály nélküli társadalom felé. Részletesen azonban nem dolgozta ki a proletárdiktatúra elméletét.

Karl Kautsky és *Julius Martov* szocialista gondolkodók *Lenin*nel vitázva egyaránt azt állították, hogy *Marx* számára a proletárdiktatúra nem egy konkrét politikai szervezet teljhatalmát jelentette, hanem mindössze egy társadalom osztálytartalmát. *Lenin* számára viszont a proletárdiktatúra kulcsfontosságú fogalom volt. „Olyan nagyfontosságú kérdés, jelentette ki, hogy az, aki elveti vagy csak szavakban ismeri el, nem lehet a szociáldemokrata párt tagja.” (*Lenin összes művei*. 30. kötet. Bp. 1978, Kossuth Kiadó. 119. o.) A proletariátus diktatúráját az élcsapata, a pártja gyakorolja, s aki pedig „csak valamelyest is gyengíti a proletariátus pártjának vasfegyelmét (különösen a proletariátus diktatúrája idején), az ténylegesen a burzsoáziát segíti a proletariátus ellen.” (Ugyanott, 41. kötet. 27. o.) A vasfegyellemmel irányított pártban pedig a vezető a végső szó, mert „a történelem már régen megmutatta, hogy a nagy forradalmak harcuk során nagy embereket vetnek felszínre, és olyan tehetségeket fejlesztenek ki, amilyenek azelőtt lehetetlennek látszottak.” (Ugyanott, 38. kötet. 75. o.) Az „igazság monopóliumától”, amely a totalitárius gondolkodásmód jellegzetessége, gyorsan eljutott a totalitárius hatalom és a terror igazolásáig.

A forradalomtól elválaszthatatlan az erőszak fogalma. Ezzel kapcsolatban pedig *Hannah*

Roger Scruton, korunk meghatározó konzervatív gondolkodója

Arendt fogalmazott meg fontos gondolatokat: „A hatalom minden kormányzat lényegéhez tartozik, az erőszak azonban nem. Az erőszak természeténél fogva instrumentális; mint minden eszköznek, irányításra és igazolásra van szüksége a kitűzött cél érdekében. És aminek valami mással való igazolásra van szüksége, az nem lehet a lényege semminek... A háború célja a győzelem, a győztes béke, de arra a kérdésre, hogy mi a béke célja, nincs válasz. A béke abszolútum, még akkor is, ha a felfjegyzett történelemben a háború korszakai mindig hosszabbak voltak a béke koránál. Ugyanilyen kategóriába tartozik a hatalom; ahogy mondják, cél önmagában... És mivel a kormányzat lényegileg szervezett és intézményesített hatalom, annak a kérdésnek sincs sok értelme, hogy mi a kormányzat célja. A válasz vagy magától értetődő – képessé tenni az embereket arra, hogy együtt éljenek – vagy veszedelmesen utópista: kivívni a boldogságot vagy megvalósítani az osztályon kívüli társadalmat vagy valamilyen más nem politikai ideált, amely, ha komolyan törekednek rá, csak a legrosszabb kormányzáshoz, zsamokshoz vezethet. A hatalomnak nem szükséges az igazolás, mivel a politikai közösségek létezésének lényegéhez tartozik... A hatalom létrejön, ahol emberek összegyűlnek és együtt cselekednek... Az erőszaknak van szüksége az igazolásra, és igazolható is, de igazolása egyre kevésbé elfogadható, minél távolabb tűzi ki céljait a jövőben. Senki sem kérdőjelezi meg az erőszak használatát önvédelem esetén, mert a veszély nem csak nyilvánvaló, de jelenlegi is, és az eszöközt igazoló cél is közvetlen.” (www.nybooks.com/50/Arendt)

Mivel az erőszak természeténél fogva instrumentális, csak az általa elért céllal igazolható. Minél közelebbi és minél könnyebben megvalósítható egy forradalom célja, annál kevésbé van szüksége erőszakra, terrorra és diktatú-

rára. Igaz, ahogy mondják: „Néha az erőszak hangjára van szükség, hogy meghallják a mérséklet szavát.” De nem szabad megfeledkezünk Hannah Arendt figyelmeztetéséről: „Az erőszak gyakorlása, még ha tudatosan nem szélsőséges keretek között zajlik, rövid távú célokért, mindig azzal fenyeget, hogy az eszköz felülkerekedik a célon. Ha a célokat nem érik el gyorsan, az eredmény nemcsak vereség lesz, hanem az erőszak gyakorlatának bevezetése a politika világába. Az akció visszafordíthatatlan, s vereség esetén mindig valószínűtlen a status quo-hoz való visszatérés. Az erőszak gyakorlata, mint minden akció, megváltoztatja a világot, de a legvalószínűbb változás egy erőszakosabb világ lesz.” (Ugyanott)

(A szerző történész professzor, a Rubicon Intézet főigazgatója; az írás a Bajai Honpolgár-estek keretében 2021. október 29-én elhangzott előadásának szerkesztett változata.) ■

Lenin, a szocialista forradalom vezér

In Memoriam Schmidt Lajos (1942-2022)

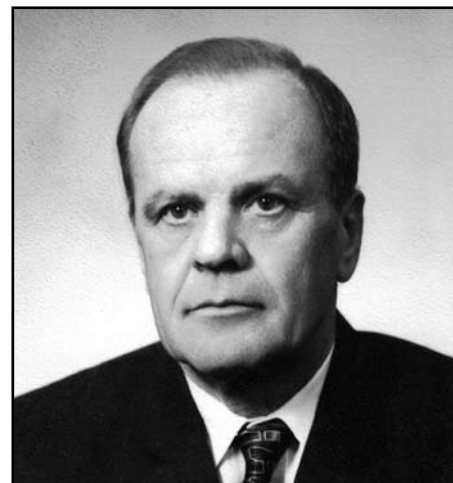
■ Nagy veszteség érte a közelmúltban Baja oktatásügyét és sportéletét: 2022. január 25-én, életének 80. évében, hosszú betegség után elhunyt SCHMIDT LAJOS, a Bajai III. Béla Gimnázium nyugalmazott testnevelő tanára, aki a Bajai SK férfi kosárlabdacsapatának legnagyobb sikerei idején, az 1980-as években a gárda másodedzője volt. A diákkorában szertornában csapatban országos középiskolai bajnok, egyéniben ezüstérmes sportember diplomája megszerzése után összesen 48 évig tanított a III. Béla Gimnáziumban. Hosszú tanári pályafutása alatt ezernél is több diákot bocsátott útjára, sokakkal szerettette meg a sport, a mozgás örömeit, és tanította meg őket az igaz sportemberi magatartásra. Tanári időszakának legkiemelkedőbb eredményeit iskolai kosárlabdacsapataival érte el: az általa irányított lány- és fiúcsapatok összesen négyszer nyertek országos középiskolai bajnokságot, a győztes és helyezett gárdák több tagjából (Ágfalvi György, Likár László, Szabó Péter, Kiss László, Hosszú István, Thuma Róbert, Kiss Gabriella, Szepsi Gina, Gergely Dominika stb.) is elsőosztályú és/vagy magyar válogatott játékos lett. Talán legkedvesebb csapata az 1989/90-es tanévben országos diákolimpiai bajnok gárda volt. Az életpálya átfogó méltatása helyett – amelyre valószínűleg sokkal nagyobb terjedelem kellene – e csapat egykori tagjait kértük fel, hogy emlékezzenek Schmidt tanár úrra, egyben gimnazista koruk egyik nagy élményére.

Dr. Thuma Róbert (a csapat kapitánya, jogász, a Magyar Államkincstár korábbi elnöke): Schmidt Lajoshoz kettős kapcsolat is fűz. Egyrészt mert édesapám (Thuma Géza, a Türr István Szakközépiskola nyugalmazott tanára – a szerk.) kortársa, jóbarátja, másrészt pedig tanárom, ennek köszönhetően legnagyobb bajai sporteredményem sikerkövácsa is volt.

Ennek ellenére ő nekem mindig a Tanár Úr maradt, mivel abból a legendás bajai sportgenerációból származik, amelynek tekintélye számomra történelmi távlatokból, már-már olümposzi magasságokból eredt (a Bélában a Rácz „Saca” által tanított generáció egyik legtehetségesebb tagja volt),

és ezért számomra efféle megszólítása valahogy mindig magától értetődő volt. Az a fajta ember volt, aki ha valahol megszólalt, általában halk szava és alacsony termete ellenére mindig a lényegre fókuszált, és valahogy mindig megérintette a fiatalság lelkét: ha kellett, atyai szigorral, ha kellett, csibészes cimborasággal.

Országos sporteredményei önmagában kiemelték volna az átlagemberek közül, de esetében sokkal többről volt szó, mint sikeres élsportolóból lett tesitanárról. Egész életében klasszikus bajai sportemberként viselkedett. Egyrészt rendkívüli példaként élt előttem, hiszen noha a „fél világot bejártam”, én még nem találkoztam emberrel,

Schmidt Lajos (1942-2022)

aki ennyiféle sportágban ilyen magas szinten volt képes teljesíteni, mint ő; másrészt tanári viselkedésében is végig ott volt az igazi olimpikonokra jellemző tartás, küzdeni tudás, ugyanakkor a csibészes szeretet is.

Természetesen mindig mindenki esetében elismerte a sportteljesítményt, ugyanakkor belás tanárként legalább ilyen fontosnak találta a többi tantárgyat, és bátorította is tanulóit minél magasabb szintű végzettség megszerzésére. Noha a „Béla” mint egykori királyi főgimnázium elsősorban a továbbtanulás reményében vonzotta Baja környékének szépreményű ifjúságát, szerintem meglepően sok élsportoló és főleg kiváló karakter került ki a Tanár Úr kezei közül. Emlékeim szerint olyan ember volt, aki nem hangosan kiabálva állt népszerű dolgok élére, sosem furkálódott vagy irigy-

kedett, hanem helyén értékelve a dolgokat, csöndben tette a dolgát a háttérben: mindenkinek a munkáját ki tudta egészíteni vagy épp a személyiségét tudta fejleszteni. Azt is mondhatnánk, hogy örökös „kiegészítő ember” volt élete csapataiban, de ezzel nem lennének igazságosak vele. Ugyanis ő ezt végtelen szerénységgel, a másik iránti alázattal tette, és ha úgy érezte, nem jó irányban haladnak a dolgok, vagy rossz irányba fejlődik valaki, akkor határozottan közbelépett, és nem rejtette véka alá a véleményét.

Országos viszonylatban is kiemelkedő, közel 20 csapatos iskolai kosárlabda-bajnokság zajlott a III. Béla Gimnáziumban a 80-as években. Aki élt és mozgott, mindenki kosarazni akart, a bajai kosárlabda a zenitjén volt, a város csapata a hazai csúcscokat ostromolta. Schmidt Tanár Úr amellet, hogy a „Bácska” akkori aranycsapatának – örökké higgadt és kiegyensúlyozott – másodedzője volt, a bélás amatőr-bajnokság szervezésében és lebonyolításában is oroszlánrészt vállalt. És mindezek mellett tevőlegesen még a 40-es, 50-es éveiben is aktív sportolóként is részt vett a bélás bajnokságban! Csapatot szervezett: a BEVERSZHAMEGVERSZ – a tanárválogatott – önmagában unikum volt: tele remek ifjú tanárokkal, akik közül a későbbiekben többen is iskolaigazgatók, legendás tanárok lettek. Sportnyelven szólva: tele volt ifjú spírellekkkel, erőcsatárokkal és későbbi sztárokkal a BEVERSZ (nem csoda, hogy teltházassal meccseket játszottak csak), a gárda „szürke eminenciás” irányítója mégis Schmidt tanár úr volt. Úgy tudott fazont szabni a hirtelen összeverbuvalódott csapatnak, hogy noha mindenkinél legalább egy fejjel kisebb volt, mégis mindenki órá hallgatott a nehéz helyzetekben, mert önzetlenül és humorral irányított, valamint hitelesen tudta vezetni csapatát, általában az ifúság kárára meglepő győzelmeket aratva.

Ezt a fajta emberi példamutatást kaptuk tőle, és tudtuk meghálálni neki akkori tanítványaival (barátaimmal), amikor zseniális taktikájának köszönhetően – a szintén legendás Rátvay Zoltán tanár úr vezette, nálunk jóval erősebb Tóth Kálmánt egyetlen alkalommal, épp az országos döntőben megverve – ezáltal, az ő irányításával váratlanul megnyertük 1989/90-ben az országos középiskolai kosárlabda bajnokságot, ami nélküle sosem sikerült volna, vele pedig oly természetesnek tűnik – legalábbis így utólag...

Isten nyugosztalja, Tanár Úr!

Ronkovich Milán (az 1989/90-es diákolimpiai bajnokcsapat bedobója; ma

Az 1989/90-ben diákolimpiát nyert bélás kosárcsapat. Álló sor: Ronkovich Milán, Thuma Róbert, Varga György, Hantos Tamás, Poór Tamás, Molnár Szilárd. Alsó sor: Havasi Ádám, Fehérvári Ákos, István Zsolt, Kovács Krisztián, Elsner Péter.

üzletember-vállalkozó Budapesten): A tanár úrral kapcsolatban egy jellemző történetet szeretnék felidézni. Annak idején a *Bevershamegversz* (a bélás tanárok csapata az iskolai bajnokságban) ellen minden labdát bedobtam az első félidőben a kosárba, amit csak ráemeltem... *Sipos János* tanár úr már meg is jegyezte, hogy ha ő tanítana matematikából, már buknék is... Amikor a második félidőben az első próbálkozásom már csak a gyűrűt érte el, *Schmidt* tanár úrnak csak annyi volt a megjegyzése: „Na, épp itt volt az ideje...” Ahogy ezt az ő egyedi, „pozitív” stílusában mondani tudta, azért sosem lehetett rá haragudni...

Havasi Ádám (az 1989/90-es diákolimpiai csapat irányítója; testnevelő tanár, ma Baja város ifúsági és sportügyekért felelős előadója) 1987-től 1991-ig, az érettségi évig voltam a III. Béla Gimnázium kosárlabdacsapatának irányító játékosa. A tanár úrral az iskolai kosárlabda kapcsán ismerkedtem meg: minden tanév elején felmérte az új gimnazisták közül, kivel lehetne tovább bővíteni a csapatát. Látásból már ismert engem, mivel gyerekkorom óta a BSK-ban játszottam. Örömmel csatlakoztam az iskolai csapathoz más évfolyamtársaimmal együtt.

A tanár úrral sok emlékezetes diákolimpiai mérkőzésen vettünk részt. Különösen szép emlékek városunk másik középiskolájával, a Tóth Kálmán Szakközépiskolával (ma: Szent László ÁMK) vívott rangadók. Lelkesítő, buzdító szavai mellett nagyfokú önállóságot biztosított nekünk mind a mérkőzéseken, mind „pályán kívül”, főleg, amikor idegenben játszottunk. Ebből is kitűnt, hogy megbízott bennünk, és nem is kellett csa-

lódni. Felkészültségünk mellett ez a kölcsönös bizalom eredményezte, hogy előbb ezüst-, majd egy év múlva, 1990 tavaszán arany érmert szereztünk az Országos Kosárlabda Diákolimpián. Úgy gondolom, hogy ez örök emlék mindannyiunknak.

A tanár úr edzői hitvallása példa volt előttem a későbbi testnevelő tanári és edzői pályámon is. Köszönök mindent, Tanár Úr!

Molnár Szilárd (1987-1991 között *Schmidt Lajos* tanítványa, az 1989/90-ben diákolimpiai bajnok csapat tagja): Mit jelentett nekem Schmidt tanár úr? Nehéz frappánsan összefoglalni, mert hosszú évek meghatározó időszakát töltöttem el az ő irányításai alapján, és a mai napig kísérnek a pozitívumok, amelyekkel hatással volt rám. Úgy hiszem, minden ember legmeghatározóbb időszakait a középiskolás évek jelentik. Fejlődésünk alapköveinek irányvonalát nagy mértékben itt tesszük le, meghatározó értékeket szívunk magunkba, és követhető példákat keresünk mindannyian. A Tanár Úr számomra rengeteg értéket, végtelen anekdotákat, örökös emberséget és folyamatos közvetlenséget jelentett. Szerencsére végigkísérhettem élete nagy részét azzal, hogy Baján maradtam, így folyamatosan összefuthattunk. És bármikor is találkoztunk a városban: rendezvényen vagy közösen szervezett kosárlabda-évfordulókon, a Tanár Úr mindig közvetlen és érdeklődő volt. A közelében töltött évtizedek segítettek abban, hogy ezután is tovább őrizhessem nem múltó emlékét és a hozzá kötődő történeteket. Márpedig sok meghatározó történet köt hozzá. Nyilván a legfontosabb az az év, amikor országos bajnokok lettünk az ő vezetésével. Bátran állítom, ha nem ő az edző, akkor nemhogy

a bajnokság megnyerése, de még akár egy-két mérkőzés megnyerése is erősen kérdéses lett volna. Nem volt világvérvő csapatunk, viszont Lajos olyan egységet tudott kovácsolni, olyan szuggesztív erőt tudott nekünk adni, amelynek segítségével elhittük: bárkit legyőzhetünk. Kellett ehhez a személyisége és az a zsenialitása, amivel olyan, csak a mi csapatunkra szabott taktikát gondolt ki, amelyet senki nem játszott Magyarországon. Rengeteg időt eltöltöttem a kosárlabdában, de őszintén szólva azóta sem láttam csapatot, amely huzamosan a mi rendszerünket játszotta volna. A tetejében azért, hogy a módszert bombabiztosan begyakoroljuk, elérte a városi kosárlabda-vezetésnél, hogy abban az évben a Bajai SK második gárdája helyett a bélás csapat indulhasson az NB-II-ben, ahol komoly mérkőzéseken gyakorolhattunk. Ez akkora húzás volt tőle, amely minden csapatot meglepett a kieséses szakaszban!

Történt ez azután, hogy mind a városi bajnokságban, mind a megyei döntőben tükörsimán kikaptunk a Tóth Kálmántól, illetve a kecskeméti Bolyai Gimnáziumtól. Aztán selejtezőre kényszerültünk, hogy egyáltalán játszassunk még a legjobb 16 közé kerülésért. Miskolcon játszottunk a hazaiakkal, a Békéssel és a budapesti Kaffka Gimnáziummal (itt játszott ellenünk a később NBA-ig jutó *Dávid Kornél* is!). Nagy nehezen, a 2. helyen továbbmentünk, és utána jött az új taktika. A 16 között először oda-vissza, összesítésben 40 pont különbséggel megvertük a Kaposvárt, majd a 4 közé jutásért szintén kétszer győztünk a budapesti Petőfi Gimnázium ellen (itt játszott ekkor többek között a később válogatottságig is eljutó *Knézy Jenő* és *Mészáros Zalán*). Baján 2 ponttal, majd Budapesten szintén 2 ponttal. Ezután jöhetett a zalaegerszegi döntő, ahol sem a Nyíregyháza, sem a Veszprém, sem az addig még soha általunk le nem győzött Tóth Kálmán nem tudott megverni minket.

Mindez Lajos fanatizmusának és végtelen hitének és alázatosságának volt köszönhető. Az egyik legtokéletesebb edzői munka, hit és kitartás volt, amit valaha láttunk. Ez az érték, amely örökké Schmidt tanár úrban élt, vezetett odáig, hogy később, amikor a bajai „nagy öregekkel” kosaraztunk öregfiúként, és egy-két sör mellett sztoriztak nekem, a *Hosszú, Likár, Gorjanác*z trió is elismerte, hogy ha a Tanár Úr nem „csak” másodedző lett volna a Bajai most kétszeres felnőtt bajnok, nemcsak egyszeres bajnoki 2. lenne. Ben-

Az egykori bajnokcsapat magja sok év után újra együtt (álló sor, b-j): *Ronkovich Milán, dr. Thuma Róbert, Varga György, dr. Poór Tamás, Molnár Szilárd. Guggolnak: Havasi Ádám, dr. Fehérvári Ákos, Kovács Krisztián, dr. Elsner Péter és Schmidt Lajos testnevelő.*

nem az maradt meg legjobban a Tanár Úrból, hogy imádta az életet, imádott a tanítványok körében lenni, mindig volt története, és mindenkit inspirálni tudott.

Dr. Fehérvári Ákos (jogász, 1987–91 között *Schmidt Lajos tanítványa, az 1990-es csapat tagja; ma a Baker McKenzie nemzetközi ügyvédi iroda tulajdonostársa és vezetője*): Szerintem Schmidt tanár úr nagy hatást gyakorolt mindannyiunkra anélkül, hogy különösebben nagy életbölcsesekkel vagy tanításokkal látott volna el minket. De valahogy sugárzott belőle az egyenesség és az emberi tartás, illetve az elhivatottság. Abszolút felnőttként és partnerként kezelt bennünket, és ezáltal megteremtette a tiszteletet és azt, hogy felnéztünk rá. A kosárlabdázókat mindig kiemelten kezelte. Ennek valószínűleg az osztálytársaink kevésbé örültek, mivel testnevelésórákon a kosarasok bent maradhattak a tornateremben kosarazni, míg a többieknek az atlétikapályán vagy a tömb körül kellett futniuk vagy egyéb sporttevékenységet végezni, amit túlzottan nem szerettek. Óriási szerepe volt abban, hogy az egyik évben megnyertük a diákolimpiát, egy másikban pedig ezüstérmesek lettünk. Egyénileg nem volt tele a csapat rendkívüli képességekkel megáldott játékosokkal (bár voltak kifejezetten jó kosarasok), de a tanár úr át tudta ragasztani ránk a lelkesedést és az elhivatottságot, és harcos, egységes csapatot formált belőlünk. Zseniális taktikai húzása volt az 1-3-1-es alakuló zónás védekezés, amellyel a viszonylagos alacsonyágunkat és a klasszikus kosaras óriásokkal szembeni fizikai hiányosságainkat pótolva rendkívül hatékony védekezést alakított ki, amely forradalmian újszerűnek számított, és rendre megleptük vele az ellenfeleket. Ez volt a sikerek alapvető kulcsa. A céltrató,

hatékony és sallangmentes kosárlabda híve volt. Nagyon nem szerette, ha túlcifráztuk a dolgokat vagy indokolatlanul trükközni próbáltunk, különösen ha nem sikerült. Az ilyenkor elhangzó „*Parasztosaaan!*” ordítása a mai napig a fülemben cseng, mert nagyon igaza volt. Számomra különösen fontos volt a bizalom a részéről. A klubomban nem voltam meghatározó játékos, az iskolai csapatban mégis alapemberként és kezdőként számított rám, ami nagyon jót tett az önbizalmamnak. Azt gondolom, hogy nemcsak hasznos játékkal háláltam meg, hanem a további kosárlabda-pályafutásomra és talán az egész személyiségemre pozitívan hatott. Ezért mindig különösen hálás szívvel gondolok vissza rá.

Nyugodjék békében!

(*Schmidt Lajos életéről galériát találnak honlapunkon: www.bajaihonpolgar.hu*)

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk továbbra is előfizethető.

Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára **330 Ft**, a dupla szám **600 Ft**. Előfizetési díjaink a következők.

- **Helyben** (házhoz szállítva) **4 000 Ft/év**
 - A **belföldön** történő előfizetés díja **8 000 Ft/év**;
 - A **külföldi** előfizetés díja (postaköltséggel) **20 000 Ft/év**;
 - Az **online** előfizetés díja nem változik, továbbra is **5 000 Ft/év**.
- Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

Baja köztéri szobrai 3.

„Ez nem Jelky András, ez egy falu főutcáján végigjáró legényember...!”

Mayer János

■ Jelky András sokáig a legismertebb bajainak számított, ám bár éppen bajai élete és tevékenysége az, amiről alig tudunk valamit. Világjáró kalandos életével vált közismertté, elsősorban irodalmi feldolgozások révén: az első, még német nyelvű életrajzot állítólag még ő maga „mondta tollba” 1779-ben, ezt magyar fordításban 1791-ben adták ki először. Sokkal nagyobb hatású volt *Hevesi (Löwy) Lajos* (1843–1910) számos kiadást és több átdolgozást megért kalandregénye, a *Jelky András bajai fiú rendkívüli kalandjai ötödfél világrészben* (1872), amely hosszú időre meghatározta a Jelkyről szóló ismereteket, hiszen a könyv állításait sokáig készpénznek vették. A 20. században már sokan igyekeztek kutatni a messzire jutott szabólegény életét, így kiderült: Hevesi regényében a valós motívumok fikciós elemekkel keverednek. Magáról a világotutazóról pedig kinyomozták, hogy valószínűleg nem is így hívták; a bajai anyakönyvekben családja *Jelka, Jelke, Ilka, Jeleky, Jelleke* néven is szerepelt, és a németek között tartották számon. (Jelky András okmányokból, hivatalos iratokból rekonstruálható élettörténetéről és a Jelky-kutatás számos eredményéről lapunkban 1997–1998 folyamán *Solymos Ede* írt több részben kifejtett összefoglalást, amely korábban önálló kiadványban is megjelent, *Pusztai Gábor* pedig az *Alföld* 2014/1. számában vetette össze az irodalmi fikció és a forrásokkal igazolható élettörténet ellentmondásait.)

Alakja rendkívül népszerűvé vált, talán azért is, mert megtestesít valamit a kisvárosi valóságából, amelynek egyszerre eleme az elvágyódás, de egyben az erős kötődés is. A kisvárosok nagyjai nálunk (így Baján is) igazából akkor váltak ismertté és sikeressé, amikor – kényszerből, kalandvágyból, elhivatottságból vagy épp csábítóbb lehetőségeket követve – elhagyták szülővárosukat, és valami ország-világra szólót vittek véghez. Azzal, hogy származásukat büszkén hangoztatták, szülőhelyük dicsőségét is erősítették, hiszen igazolták, hogy „vidékről” indulva is messzire lehet jutni. Jelky esetében persze nem tudjuk, milyen motivációval indult útnak, ahogy azt sem, hogy járt-e ezt követően valaha is Baján (valószínűleg nem), de mindettől függetlenül archetipusa lett egy jellegzetes kisvárosi gondolkodásmódnak és életérzésnek. Nem maradt fenn róla egyetlen hiteles

ábrázolás sem, így az sem tudható, hogy nézett ki, milyen termetű, testalkatú volt. Valódi jellemvonásairól még ennyit sem tudunk, hiszen különböző végrendeleteit leszámítva egyetlen bizonyíthatóan tőle származó dokumentum sem maradt az utókorra.

Mára szobra legalább annyira városunk védjegyévé vált, mint kalandos élettörténete; számos bajai vállalkozás és intézmény használja emblémaként a szobor motívumait, nem

is beszélve a különböző bajai vonatkozású emlékművekről, amelyeken ugyancsak a földgolyón vándorbottal lépdelő Jelky látható.

Ihletője népszerűségéhez képest mégis aránylag későn merült fel a bajai városatyákban, hogy a település legismertebb fiának köztéri szobrot is állíttassanak. Az utazó születésének akkor még feltételezett bicentenáriuma 1932-ben megemlékeztek ugyan Baján, de a „főleg az ifjúság körében népszerű” Jelkyre akkor még a városban semmi maradandó nem utalt. Egy bajai újság, a *Független Magyarország* vetette fel szemrehányón 1933. december 24-i számában *Egy elfelejtett 200 éves centenárium* [sic!] c. hosszabb írásában, hogy legalább emléktáblával illene megjelölni a világhírű bajainak a Sugovica soron álló szülőházát, ha már a születés (vélt) évfordulójának méltó ünneplését elmulasztották. (Ma már tudjuk, hogy Jelky valójában 1738-ban született, szülőházának helyéről nincs igazolható információ, csak írott forrásokkal nem bizonyítható szóbeli közlések voltak arról, hogy talán a későbbi Erzsébet királyné – ma: Szabadság – utcában állhatott.)

A városvezetésben ezt követően is voltak ellenkező hangok. Egyesek felvetették, hogy talán semmi sem igaz a regényben elbeszélte történetből; kérdéses, hogy élt-e egyáltalán Jelky András, és ha igen, nem afféle háryjános volt-e, aki izgalmas kalandjait egyszerűen csak kitalálta. Másrészt ebben az időben is voltak olyan hangok, hogy helyesebb lenne

A Jelky-szobor háttérében a régi Járásbíróság épületével

a „szükségtelen” szobor várható költségeit inkább népjóléti célokra fordítani.

Amikor a város végül a szoborállítás lehetőségét mérlegelni kezdte, megbízta *Borsay Jenő* ny. jegyzőt, az akkoriban még alakulófélben lévő városi múzeum vezetőjét, hogy kutassa fel a Jelkyre és családjára vonatkozó anyakönyvi, céhkönyvi, városi adatokat. Borsay nemcsak ezt tette meg, hanem ismerősökön keresztül Hollandiából, sőt Batáviából (Dzsakartából) is kapott használható információkat, bár ekkor még elég sok tény nem ismertek. Az viszont nem volt már kétséges, hogy Jelky (ha talán nem is egészen így hívták) létezett, és valóban igencsak távoli tájakra jutott el kalandos útján (ha nem is mindenhová, és nem is egészen oly módon, mint a regényes leírásokban). Borsay kutatásainak főbb eredményeit aztán a *Bácskai Újság* 1936-os évfolyamában publikálta is. A *Baja-Bácska* nevű, a városvezetéshez közel álló helyi lap először 1935. július 31-i számában adott hírt arról, hogy „mozgalom indult” Jelky emlékének megőrkítésére, és a városi tanács elvi határozattal ezt támogatta is.

Mindezek fényében a város elöljárósága 1935-ben hozott határozatot a szoborállításról, és 2000 pengőt szavazott meg ennek költségeire. A szobor helyének a *Mátyás király teret* (korábban *Kis vásártér*) jelölték ki, amely akkor még a város kiépítetlen, rendezetlen részei közé tartozott. Az ellenzéki beállítottságú *Független Magyarország* élcelődött is a

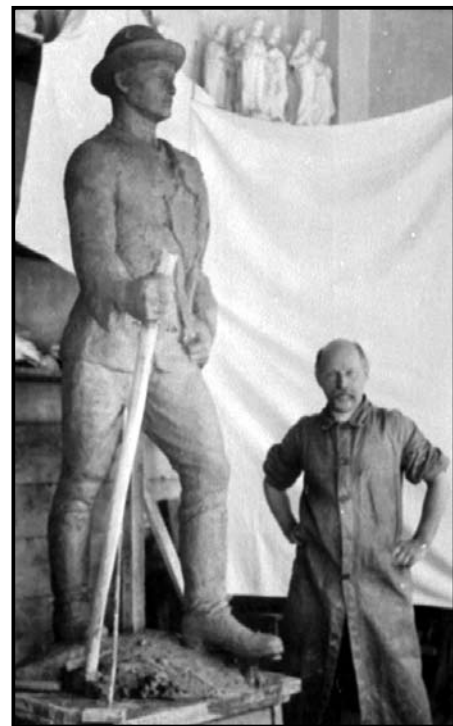
kiválasztott helyen: „Szegény Jelky András. Nem ezt érdemelte, hogy a város legnagyobb porrengetegébe tegyék!” Az egyik bajai lap, a *Bácskai Újság* szerint azért ajánlották a Mátyás király teret, mert „a tér közelében, az Arany János utcában született a magyar világgjáró, s a kilométer-számítást is innen kezdik”. (Előbbi aligha igaz.)

A meghirdetett pályázatra alig néhány hét múlva a városban élő képzőművész-tanár, *Miskolczy Ferenc* (1899–1904) három szobortervvel is előállt, amelyek között már megvolt a később megvalósult szobor alapkonceptiója is. Állítólag *Nagy András* főépítész és *Miskolczy* közös ötlete volt, hogy a szoboralak egy földgömb-talapzaton álljon, mert „ez ábrázolja legjobban a meséjét.” A város hamarosan megbízta a polgármestert, hogy hozzon létre bizottságot a szobor kivitelezésére, egyben a tér rendezésére, hogy a műalkotás jelentőségéhez méltó környezetbe kerüljön. A város ezt követően a sajtóban is igyekezett hírverést folytatni szándékáról. Az országos figyelem középpontjába azzal került a terv, hogy a kiváló tollú baloldali író-újságíró *Révész Béla* a *Pesti Napló* hasábjain lelkesen üdvözölte a bajaiak tervét, amelybe már-már szociális forradalmat látott bele: „Érdekes város a határszélen Baja. Elvitték alóla a Bácskát. Trianon tönkretette ősi kereskedelmét, iparát, és a város törhetetlenül élni akar. A derék magyar város most úgy kerül elénk, hogy szobrot emel egyik fiának, és ez az elhatározása [...] országos figyelmet érdemel. Nem hadvezér, nem főúr [...], akinek emlékéért fölmagasztalni akarja Baja város, de egyszerű szabólegény, a legszegényebb bajai szülők gyermeke *Jelky András*, aki kétszáz év előtt halt meg, és az emlékezete most föltámadt [...] A megdült Baja tulajdonképpen egyúttal önmagának szobrot állít, visszatekint a maga hősiességébe, és megéri a nép erejét, mely már kétszáz év előtt oly remek emberpéldányt emelt a világerdeklődés magasságába, mint *Jelky András* volt. Baja város a nép fiát kívánja megörökíteni a szoborral, mely hirdetni fogja, hogy már évszázadok óta a magyar nép tehetsége, ereje oltalmazta ezt az országot, és ez az erő, hatalmasság védeni fogja a magyar jövőndőt.” *Révész* írását aztán a rádióban is felolvasta.

Bár a városvezetés támogatta *Miskolczy* szobortervét, ő végül szerényen úgy nyilatkozott, hogy azt nem egy magafajta „műkedvelő szobrásznak”, hanem valódi szobrászművésznek kellene elkészítenie. Ötletével először *Pátzay Pált* (1896–1979) kereste meg, akit még római ösztöndíjas éveiből ismert, de ő kevesellte a város részéről ajánlott tiszteletdíjat. Ezt követően fordult *Medgyessy Ferenc*hez (1881–1958), akivel a bajai származású műgyűjtő-bankár *Oltványi Imre* révén,

még az 1920-as években ismerkedett meg. *Medgyessy* szakmai körökben már elismert, alkotó volt, ám ebben az időben állandóan anyagi gondokkal küszködött, kevés megbízása volt. Rendelkezett bajai kapcsolatokkal is: rendszeresen levelezett a bajai kórház szemész főorvosával, az ugyancsak debreceni kötődésű *dr. Aszalós Imrével*, aki komoly műgyűjtő volt, és időnként anyagilag is kisegítette a szorult helyzetben lévő szobrászművészt. A két művész végül megegyezett abban, hogy a szobor főalakját *Medgyessy*, a talapzatát képező földgömböt pedig *Miskolczy* készíti el, s ezt 1936 februárjában a városi tanács kisgyűlése is elfogadta. Sőt, végül abban is megállapodtak, hogy a szobor nem műköből, hanem valamely nemes anyagból készül majd, így további 2200 pengőt szavaztak meg a célra. (A szobor végül bronzból, a talapzat vasbetonból készült el.) *Miskolczy* örömmel nyugtázta a képviselők döntését: „Az ő [ti. *Medgyessy*] szakavatott kezébe tesszük le szobrunk igazi sorsát, és megnyugodhatnak a kételkedők, hogy városunk műkinccsel fog gazdagodni.” Szavaiból úgy tűnik, hogy a városi képviselők *Medgyessy* nevét és munkásságát nem nagyon ismerték, mert feltűnően sokszor kellett hangsúlyoznia, hogy Európa-hírű művész kapta a feladatot. *Medgyessy*nek egyébként a bajai munkái igencsak megszáporodtak, hiszen – szintén *Miskolczy Ferenc* közbenjárására – a bajai Tanítóképző első világháborús emlékműve szoboralakjának megformázására is ő kapott megbízást, sőt a *Liszt Ferenc Kör* is plakettet rendelt tőle. A tanítóképzős szobor végül néhány hónappal a *Jelky*-emlékmű előtt elkészült: 1936. május 3-án avatták fel.

A háborús emlékmű avatásának időpontja azért is fontos, mert ezt követően *Medgyessy* és felesége egy hétig a városban maradt, hogy a mester itt készítse el a *Jelky*-szobor végleges agyagformáját, amelynek alapján az öntvény elkészülhet. (Ellátásuk költségeit – mintegy a honorárium részeként – a város állta.) Egy hét erre egészen rövid idő, de a szobrásznak Budapesten más dolga akadt, így *Miskolczy* segítségét is igénybe kellett vennie. A munkát *Kender István* bajai gipszöntő mester *Erzsébet királyné* utcai műhelyében véggezte, bár utóbb egy magánlevelében panaszkodott arra, hogy a kevés idő mellett a rossz világítás hely is nehezítette azt. A szoboralakhoz élő modellt is keresett; kezdetben egy tanítóképzős diák, majd egy nála daliásabb termetű kertésztanonc adta az anatómiai vázát. A tervezett szobor malkettjét több városi képviselő is megkapta, a művészt pedig *Borbíró Ferenc* polgármester

Medgyessy Ferenc a Jelky-szoboralak formázása idején (A Türr István Múzeum gyűjteményéből)

is meglátogatta munka közben, és a készülő szoboralakot látva kritikáját nem rejtette véka alá: „Ez nem *Jelky András*, ez egy falu főutcáján végigjáró legényember, aki csak úgy sétálgat. A *Jelky* Andásban valami olyan nekifeszülésnek köll lenni, mint aki a világot akarja meghódítani, vagy a világnak akar nekimenni!” – mondta a városvezető, legalábbis a szintén jelen lévő *Nagy András* így emlékezett erre *Késmárky Máriának* 1971-ben adott interjújában. *Medgyessy* változtatott is a koncepción: a szoboralak mellkasát kidüllesztette, parasztruha helyett mesterember-ruhát (ködmönt) adott a figurára, és mozdulatában nagyobb nekifeszülés látszik. Az egyelőre még készülő szoborról a *Baja-Bácska* újságírója ezt írta: „*Medgyessy Jelky-szobrában* nem a kalandvágyás, délibábos képzelet regényhősét állítja elénk és örökíti meg, hanem a nemes ambíciójú, komoly életcéla törtető, életkora késői éveiben tényleg férfias hivatottságot teljesítő, hazájának és szülőföldjének érdemére méltó daliát ábrázolja.”

Némi vita a *Miskolczy* által formált földgömb méretének és formájának tekintetében a két művész között is volt: *Medgyessy* úgy érezte, hogy a túlméretezett glóbusz elvonja a figyelmet a szobor főalakjáról. Még a polgármesterhez is levelet írt egy utolsó módosítás ügyében, mert úgy érezte, hogy szobra „úgy kerül a kőre, mint valami dísz tárgy egy tintatartóra”. (E levelelének történetét és teljes szövegét közli *N.*

Kovács Zita írása lapunk 2000. szeptemberi számában.) Az ellentéteket azonban nem sikerült teljesen feloldani, mert mindketten ragaszkodtak eredeti elképzelésükhöz, ráadásul a változtatásnak többletköltsége is lett volna.

Az agyagból készült végleges mintát végül darabokra vágva, vasúton szállították a budapesti öntödébe. A szoboravatásra azonban még hónapokat kellett várni, mert az öntés, majd a szállítás is elhúzódott, és a tér parkosítása is lassabban haladt a tervezettnél. (A szobor már szeptemberben megérkezett a városba.) Az ünnepélyes szoboravatót végül 1936. október 18-án tartották. A korabeli sajtó mérsékelt lelkesedéssel számolt be az eseményről, az alkotó művészekről érdemben szót sem ejtettek, és Jelky élettörténete mellett inkább az avató műsorával foglalkoztak. „Az iskolák, egyesületek, intézmények és hatóságok küldöttségeinek részvételével mintegy kétezer főnyi hatalmas embertömeg ünnepelte Baja város világneves szülöttének, Jelky Andrásnak emlékezetét. Segített az ünnep szépségéhez az idő is; szinte tavasziasan enyhe és napsütéses volt az október legszebb napja. A szobortéren felmagasodó két zászló, a nemzeti színű és a város kék-sárga lobogója már messziről hirdette az ünnepséget. A szobor körül félkörben árvalányhajás cserkészek, a tanonciskola IV. Károly csapatának fiai állottak feszes vigyázzban, a talapzaton a kék-sárga lepelbe burkolt bronzalak mellett díszruhás városi hajdúk helyezkedtek el. [...] Dr. Borbíró Ferenc polgármester és dr. Tordai Ányos reálgimnáziumi igazgató, tanügyi főtanácsossal az élen az egyházi és társadalmi előkelőségek számottevő tábora demonstrált az ünnep méltóságához. Zászló alatt vonult fel a Legényegylet, az Ipartestület, a tanonciskola, és végül feltűnt a szabóiparosok igen méltóságteljes és öntudatosan felsorakozó népes gárdája, hatalmas babérkoszorúval és a szabómeszterek céhládájával. Detre Gyula karnagy vezetésével a tanonciskola a Hiszekegyet énekelte [...]. Nagyon hatásos része volt az ünnepnek vitéz Hódsághy Béla Jelky költeményének ismertetése. A tömör, nemes veretű értékes verset Pallós József mély átérzéssel szavalta. Gyönyörködve hallgatta a közönség a polgári fiúiskola fegyelmezett szép énekkarát; Scultéty Andor karnagy, igazgatóhelyettes dirigálásával énekeltek. [...] Dr. Mojzes János városi közigazgatási gyakornok mondotta az ünnepi beszédet. Meglepetés volt a fiatal szónok felkészültsége és mondanivalójának pompás stílusba formált gazdag és mély tartalma. Megafonon messzire hallatszó beszédének

lendületes és talán legértékesebb szakasza a mával a mai ifjúság kenyérváltásával foglalkozó aktus volt. »Ne szégyellj, te iskolázott magyar ifjúság, amíg van két erős karod, a durva munkában lehullott verejtéked; ne dugd el kérgesedni kezdő tenyered; az a verejték, az a kérges tenyér téged kálváriás hőssé avat, az a verejték tesz méltóvá történelmi korok vértanú fiatalóságához!« A szobor felé fordulva lendületesen fejezi be beszédét: »Te azonban itt maradsz, dacolva idővel, elmúlással, hogy hirdetője légy századokon át annak a gondolatnak, hogy az elhivatottságnak, a diadalmas akaratnak nem kell a fényes bölcső, az a pórból, a senkiből is kiemel, eget kér, és nincs az a kishitűség, nincs az a pokol, ami megakadályozhatná abban hogy nemzetépítő hivatását teljesítse.« Felzúgott a taps, majd a szobor megkoszorúzása következett ezután. [...] A Bajai Daloskör Sas József karnaggal az élen a Szózat elénekélései adott méltó befejezést a szép és zökkenők nélkül megrendezett ünnepségnek. Az ünnepség végeztével még órákon át népes volt a Mátyás király tér. A város legkülönbözőbb részeiből egymás után érkeztek az érdeklődők, akik látni akarták a kalandos életű és világneves bajai szabólegény szoborarcát.” (Baja-Bácska, 1936. október 19.) A Független Magyarország szerkesztője és egy olvasója viszont nehezményezte, hogy a város vezetése részéről egy alig ismert, ifjú hivatalnokon kívül senki sem mondott beszédet, és a koszorúzásból is csak a helyi iparosok szervezetei vették ki a részüket, mintha a város nem érezné magáénak nagy szülöttét.

Kezdetben a bajai közönség sem lelkesedett túlzottan az alkotásért, főleg azért, mert Medgyessy modernebb szemléletben formált főalakja eltért a romantikus ihletű köztéri szobrászat aprólékosabban kidolgozott formáitól, ami pl. Tóth Kálmán bajai szobrát jellemzi. Ehhez képest a művész Jelky arcvonásait és ruházatát is elmosódottabban ábrázolja. Az alkotásért 1938-ban megkapta a Képzőművészeti Egyetem aranyérmét, bár egy László Gyulának írt magánlevelében kifejtette, hogy

Az alkotók a szoboravatás után: Medgyessy Ferencné (Marija Djakonova), Medgyessy Ferenc és Miskolczy Ferenc

a megszületett végeredménnyel nem volt teljesen elégedett: „Jelky András [...] keményen kivágja a botot meg csizmás lábát azzal, hogy majd én megmutatom: quos ego! A borzalmas talapzat miatt majd s...-re estem a leleplezéskor. Ilyeneket találnak ki Mucsán. Légy szíves odairni, hogy nem tőlem eredő.” Úgy tűnik, a művész teljesítette ugyan a megrendelő város által kért változtatásokat, de sem ezzel, sem a szerinte túlméretezett földgömb-talapzattal nem tudott megbékélni.

A később régész-őstörténészként ismert, de eredetileg képzőművész végzettségű László Gyula utóbb azt emelte ki a szobor kapcsán: „Jelky András nagyszerű bronzalép is, halad is, mégis megmarad a talapzatán. Itt sem jelöli a támasztó láb feletti nehézkedést, hanem a csípőt egy magasságban tartja. Pompás példa ez a szobor arra is, hogy a ruha, a viselet Medgyessynél úgy takar, hogy még jobban kiemeli a benne elrejtett testet. (A földgömb-talapzat nem Medgyessy műve! Esmének kitűnő, de szobrászilag szerencsétlen, majdnemhogy cirkuszi gömbfutó mozdulatává teszi szegény Jelky igyekezetét.) Ezt az életnagyságúnál nagyobb szobrot Medgyessy nyolc nap alatt mintázta Baján. Hallatlan feszültséget jelentett ez, s valamiképpen bele is kerül a szoborba.” (László Gyula: Medgyessy Ferenc. Képzőművészeti Alap

Kiadóvállalata Bp., 1981. 117.o.)

Másutt azt írta, hogy a szobor különlegesége a lábak állása: az előre lépő bal láb eltávolodik az alapfelülettől (a bizonytalanba vezet), a jobb viszont rásimul a biztonságot jelentő talajra. (Ez egyébként nem a természetes lábtartás.) *„Úgy tudta sugallni a kilépő tovahaladó mozgást, hogy egy pillanatra sem támad az az érzésünk, hogy a szobor le akar-na lépni talapzatáról.”*

A bajaiak viszont eleinte csakugyan nehezen barátkoztak meg a város új ékességével, hiszen mi mással magyarázhatnánk, hogy alig néhány héttel az avatás után tréfás kedvű fiatalok *„Fütyülök Bajára, megyek Csanádra!”* feliratú táblát akasztottak a szoboralak nyakába. A csipkelődő ellenzéki sajtó pedig az alábbi – természetesen fiktív – vicces történettel élcelődött a szoborállításon: *„Bejön két sükösi atyafi szombati hetivására. Meglátják a bajai járásbíró előtt új szobrot. – Hát e’ ki légyen, szomszéd? – kérdi az egyik a másiktól. – Tuggya fene, de nem néz ki úrnak, mer hát hogy csizmába jár. Tanakodnak, végre meglátja az egyik a sarkon a táblát, hogy: »Mátyás király tér.« – Mi a csoda – aszongya –, hát kee nem találja ki, mer’ hogy ez az igasságos Mátyás királyunk szobra! Itt ni, még a a tábla is ki van róla szögéve. – Abbizon, mondja a szomszéd, igaza van keenek, láttam egy képes könyvbe a képit – hasonlatos is hozzája. Hát e két atyafi most abban a szent hitben van, hogy Baján felállították Mátyás király szobrát. Nemcsak ók, de pár nap múlva az egész falu így fogja tudni.”* (Független Magyarország, 1936. október)

Amikor viszont Medgyessy 1937-ben megkapta a párizsi világkiállítás nagydíját a debreceni Déri Múzeum bejáratának négy allegorikus bronzszobráért, már a bajaiak is büszkén mondhatták: nálunk a Grand Prix díjas alkotónak immár két szobra is áll!

Hogy a földgömb valóban túlméretezett-e, arról lehet vitázni, de ma már nem érdemes: az alkotás ebben a formában készült el, és vált aránylag rövid időn belül a város jelképévé. A délvidéki *Kalangya* c. folyóirat 1944. március 15-i számában – amely nagyrészt az ekkor épp újraegyesített vármegye két városát, Zombort és Baját hasonlítja össze – *Szabadkai Kiss István* már jelképes értelmű alkotásnak látja a szobrot: *„Jelky András művészi szobra Baja forgalmas belvárosában sok mindent példáz, és sok mindent feledtet. Példázza, hogy az elismerés, a hírnév és népszerűség minden időkből a véletlenül és szerencsén múlt a magyar glóbuszon. Példázza, hogy közel kétszáz esztendőnek kellett eltelnie, amíg a nagy világhírőknél, utazó*

Amikor a mai Jelky tér még nyugodt közpark volt..

lángelmékben oly szegény Magyarországot tudatára ébredt annak, hogy 1732-ben [valójában 1738-ban – M. J.] Baja nemes városában született egy fiú, Jelky András, aki messzibb tájakra vitte a magyarság hírét-nevét, mint előtte bárki más. Végül feledteteti a bajai szobor, hogy történetírásunknak, irodalomtörténetünknek, sőt népi mesehagyományunknak talán mindmáig mostohagyermek maradt a »magyar Robinson«. Nincsen a világon híres utazó, felfedező vagy nagy kalandor, aki több joggal viselné ezt a jelzőt, mint a bajai magyar fiú, aki ösztöne szavát követve száguldott végig világrészeken, tengereken, őserdőkön és sivatagokon. És alig van jelentős férfi, akiről olyan kevés méltató anyagot őrizne a nemzetek emlékére a történetírás és irodalom. [...] A magyar Robinson kalandjait bizony német író öntötte regényformába, és csak az orosz, finn és angol fordítások után akadt vállalkozó literátor, aki magyarul is tolmácsolta az izgalmasan érdekes életregényt.” Alig 8 évvel a felállítása után tehát a szobor a külső szemlélő számára már jelképes értelemmel is bír, és a szerző felrója, hogy Jelky emlékével szemben az irodalomnak komoly tartozásai vannak.

A sors furcsasága, hogy a várost érintő változások következtében a Jelky-szobor környezete és az azt körülvevő közterület elnevezése többször is megváltozott. A korábbi, parkos környezetnek az 55-ös és 51-es főút építése vetett véget, hiszen ezek a szobor közvetlen közelében futnak össze, másrészt az *Április 4. térre* átkeresztelt

területre új épületek is kerültek. Ezekben az időkben felmerült a szobor lehetséges „irányváltása” is, de ez – a közvélekedéssel ellentétben – nem történt meg, ez régi fotókról jól azonosítható. Azzal, hogy a térre került a helyi buszpályaudvar is, a szobor központi szerepe megszűnt, és a nyugodt közparkból a belváros egyik legforgalmasabb része jött létre, amely az évtizedek alatt jelentősen leromlott. A szobor azonban minden változással együtt is a tér meghatározó eleme maradt, hiszen a területet a köznyelv már azelőtt Jelky térként emlegette, hogy a rendszerváltás után hivatalosan is ezt a nevet kapta volna. (Érdekes, hogy Baján a Szentháromság és Tóth Kálmán tér is a rajta található, és jellegét meghatározó szoborról kapta ma érvényes nevét.)

2021-ben a szobor környezete ismét megújult: a területről már korábban elköltözött a buszpályaudvar, és egy ún. NIF-beruházás keretében új körpályás csomópont jött létre, ahol ismét nőtt a zöldfelületek száma. Ennek középzsígerén, a Jelky-szobor két oldalán csónak alakú, víztakarékos díszmedence épült. A két különálló részből álló medencében a szobortól kifelé mutató, legyezőszerű vízképet adó fúvókák sora helyezkedik el. A tér megújítása – ahogy annak idején a szobor felállítása, majd a tér átalakítása – ezúttal sem volt vitáktól mentes, ám hogy hosszabb távon is elnyeri-e a városlakók és a közlekedők tetszését, később fog kiderülni. Jelky bajai szobrának ikonikus szerepén azonban alighanem mindez semmit sem fog változtatni. ■

„Alázat nélkül nem érdemes semmilyen alkotóművészetet folytatni...”

Ádám Péterrel a vizualitás megtalálásáról, festett és fotózott képekről, a halászlé erejéről

■ **Rendezvényeken gyakorta látjuk fényképezőgéppel kezében, de nem szervezhetnek nélküle halászléfőzést sem. ÁDÁM PÉTER háromszor nyerte meg a hagyományos bajai halászléfőző versenyt, és lett ezáltal örökös bajnok, valamint a bajnokokat tömörítő egyesület oszlopos tagja. Közösségi oldalán gyakran megcsodálhatjuk tájfojtóit, érzékeny portréit, de festményeit is. Most új kihívásként fiatalokat tanít halászlét főzni tanfolyam keretében.**

Sándor Boglárka

– *Hogyan határozod meg magadat első-sorban: fotós, festő, halfőző?*

– Olyan ember, aki szereti a kihívásokat, a szépet, a természetet. Így került a látókörömbé először a festészet, utána a halfőzés, újabban pedig a fotózás.

– *Hogyan emlékszel vissza a gyermekkorodra?*

– Életem legmeghatározóbb élményei Csátalján értek. Itt tanultam meg a szeretetet, becsületet, emberséget, segítőkészséget, nyitottságot, barátságot, természetszeretetet, mindent, ami fontos az életben. Hármán vagyunk testvérek, fiúk. Egyszerű családból származom: édesapám betanított munkás, édesanyám háztartásbeli volt. Szerettem iskolába járni, nagyon jó tanáraink voltak, akik alapot biztosítottak a további személyiségfejlődéshez. Három meghatározó pedagógusra különösen nagy szeretettel emlékszem vissza: Mayer tanár úr a magyar irodalmat és nyelvtant, Sánta tanár úr pedig a történelmet tanította igen magas szinten, és nagyon kedveltem osztályfőnökömet, Németh Gyulánét.

– *Mikor fordult az érdeklődésed a vizualitás felé?*

– Még gyermekkoromban. Mindig is vonzott a megismerés, az alkotás öröme. Többször is előfordult, hogy iskola után elindultam kedvenc kutyámmal a határba. Sokszor megcsodáltam a villás farkú lepkék érdekes rajzolatát, a zápor illatát a vízgőyjűtő árkokban vihar után, a vadnyulak szökkenését a magas fűvek között, a szél erejét, amint legyűri a fűzfa ágait, a vadgalambot, amikor eteti a fiókáit, a kiskutyák játékát az alomban, a jégeső kopogását az ablakon, a naplementét a falu határában, májusban a pontyok ívását a csatormában, fecskék fészekrakását. Az ilyen élmények megélése meghatározó volt. Az általános iskolai rajzórán többször is megjelentek az átélt képek, ha a tematika úgy hozta. Emlékszem, egyszer halat vásároltam

Sabri Jóska bárkájánál. Egy pallón kellett bemenni, amely mellett láthattam a vízi világot. Nagyon megtetszett a látvány, ahogy mozogtak, úsztak a kis és nagy halak a vízben a hínárok, vízínövények között. Állítom, a vízhez való kötődésem innen indult. Folyamatosan ezt a „képet” keresem fotóimon, festményeimben, és ezt a világot hoztam be a lakásomba az akváriumokon keresztül is. További meghatározó élményként említhetem a madarak és fák napját. Az iskolában szervezték ezt a programot, amikor tanárok és diákok közösen kimentek a közeli erdőbe. A fák, erdő, virágok látványa szintén nagyon fontosak voltak a vizualitásom fejlődésében. Nagybátyámék tanyán laktak Csátalja és Gara között. Nagyon szerettem ott tölteni az iskolai szünidőmet. A faszorok, ligetek, mezők látványa többször visszaköszön, megjelenik alkotásaimon, fotóimon.

– *Milyen iskolát végeztél?*

– Az általános iskola befejezése után repülőgép-szerelő szerettem volna lenni. Sajnos az akkori lehetőségeket tekintve ez bonyolultnak látszott, így az autószerelő szakmát választottam. Ez akkor az első emelt szintű szakmai képzést biztosította. A képzés során nyertem városi elektrotechnikai, megyei autószerelő szakmai versenyt. A szakma megszerzése után elvégeztem a pécsi Zipernowsky Gépipari Technikumot gépész szakon.

– *Kiket tekintesz mestereidnek?*

– 1982-ben beiratkoztam a Rudnay-körbe, ahol B. Mikli Ferenc ismert Rudnay-tanítvány, festőművész volt a vezető. Őt mesteremnek tekintem. Feri bácsi sokat segített a festői utamon. Sokat rajzoltatott velünk, megismertette velünk a linómetszést, az ecsethasználatot, az alapozás technikáját, színkeverést, témaválasztást, szerkesztést. Volt egy kijelentése, amit máig is a festői alázat alapjává tartok: „Nagy dolog a festészet, hát még a művészet!” A fotózásban igazi mesterem nincs. Tíz éve vagyok a Duna Fotóklub

Ádám Péter a halfőző bajnokok öltözkében

Egyesület tagja. Patinás szervezet, 2019-ben és 2020-ban az ország második legjobb, 2021-ben az ország legjobb fotós egyesülete lettünk. Nekem nagyon sokat jelent a tagság, sokat tanulunk egymástól. Itt is vannak nagy nevek, pl. Ligeti László, Fischbäckné Horváth Ildikó, Cseh László, Tamás József, akiket joggal lehet mesternek tartani, de említhetem Horosnyi Sándort és Bolvári Csillát, szintén kiváló fotósok, akik megszerezték az év legjobb férfi és női fotósa címet is. Ők sokat segítettek abban, hogy megszerezsem a nemzetközi (A-FIAP) és a magyar (MAFOSZ) fotóművész diplomámat.

– *Szerinted mitől válik valaki művésszé?*

– Szerintem a művésszé válás a gyermekkorhoz köthető. Nagyon sok inspirációt szerzünk tudatosan vagy véletlenszerűen, ami a későbbiekben a tudatalattiból bevillan. Attól még nem válik valaki művésszé, hogy a közvélemény annak titulálja vagy egy társaság megadja ezt a címet. Sok időnek kell eltelnie ahhoz, hogy valaki igazán azzá váljon, és ez nagyon keveseknek adatott meg. A legfontosabb az alázat; enélkül nincs értelme bármilyen tevékenységnek is folytatni, főleg nem alkotóművészetet. A művésznek meg kell tanulnia más perspektívából tekinteni a világra. A művészeti iskolát is fontosnak és meghatározónak tartom. Ennek hiányában a folyamat hosszabb időt igényel, fő támaszát pedig alkotótáborok, művészeti egyesületek, műhelyek adják.

– Mikor és milyen indíttatásból kezdte fotózni?

– Egyszerű oka van: sajnos testvéreimről és rólam kevés fotó készült. Amikor a két fiunk, *Zsolti* és *Tamás* megszületett, elhatároztam, hogy szinte minden percüket fotózom, videózom a felnőtté válásig. Ezért a katonaság után vettem egy analóg Minolta fényképezőgépet. Sok fotót készítettem, és a Pongó stúdióban hívtam elő Fuji papírra. Számos albumot őrzök ebből az időből. A gyerekek fotózásával egyidőben rendezvényeket, főtversenyeket is fotóztam. A kezdeti analóg technikákat pedig 2012-ben felváltotta a digitális.

– Milyen inspiráció visz a festészet és milyen a fotózás felé?

– E tényező nagyon hasonló a két művészeti tevékenységénél. Első helyre a fényt, a fényjelenséget sorolnám. Ahhoz, hogy ezeket észrevegyem, csendre van szükségem, mint sok más alkotónak is. Ki kell lépni a káoszról, amely uralja a világot, és el kell indulni a csodák mezejére. Nekem talán azzal is szerencsém van, hogy imádom horgászni, még akkor is, ha nem fogok halat, és nagyon szeretek túrázni, fotótúrázni, ez mind magában rejti az inspiráció lehetőségét. Adott a csend, a relaxáció, a témára figyelés. Meg kell tanulunk újra gyermeknek lenni, és rácsodálkozni, milyen gyönyörű tud lenni egy napfelkelte a Gemencben, a vízparton, amikor ötvöződik a felszálló reggeli párával, a víz a madarak hangjával. Angyalok zenéje ez, és az alkotói lélek mélyéig hatol. Mi ez, ha nem az egyik legcsodálatosabb inspiráció? E témát fotón és festményen is meg lehet, meg is kell örökíteni. Az inspirációt akár a festészetben vagy a fotózásban nem keresni kell, hanem megtalálni. Fontosnak tartom, hogy tudjunk, merjünk mások lenni. Nézzünk más szemmel, vegyük észre, hogy ez a világ nem csak a rohanásból, vagyonból, közömbösségből áll. Ha fellebbentjük a szürkeség fátylát, mögötte egy káprázattal teli színes világra lelünk. Ezeket kell és kötelességemnek érzem megörökíteni vásznon, fotópapíron, képernyőn, szívekben.

– Melyek a kedvenc fotó-, illetve festészeti témáid?

– Legjobban a tájképfestészetet szeretem, ami a csátaljai gyermekkoromban gyökerezik. Az akkor és ott megélt csodákat folyamatosan vászonra viszem. Tájképfestészetre B. Mikli Feri bácsi tanított az alkotótáborokban, ahol folyamatosan instrukciókkal látott el. Több mint 20 évig jártam nemzetközi alkotótáborokba itthon és külföldön, közben a témáim skálája szélesedett. Portrékat is festettem alkalmanként, és erősödött bennem a rajongás az absztrakt témák iránt. Itt ötvöztem először is sikeresen a különböző témákat gesztusfes-

Ádám Péter kiállítás megnyitón

tézzettel, intenzív színek használatával, absztrakt megjelenítéssel, különböző fajtájú vásznanon. Kifejlesztettem egyfajta csorgatott, ragasztott alapozott technikát farostlemezen, amelyet utána megfestettem. Ezekből több kiállítássorozat is volt. Kedvenc fotótémám is a csátaljai gyermekkoromhoz kapcsolódik: a vizek ábrázolása. Nagyon szeretem a tájfotózást. A Gemenc kihagyhatatlan és örök téma. Többször előfordul, hogy a horgászfelszerelés mellett ott van a fényképezőgép is. A tájfotózás után kedveltem meg a portréfotózást, ami nagyobb kihívás, hiszen itt technikában és tudásban is többet kell nyújtani. Számomra csak hasznossá vált a festészetben tanultak alkalmazása a fotózás terén.

– Minek alapján választod ki a portréid modelljeit?

– Vagy én kérem fel őket fotózásra, vagy jelentkeznek. A felkértek közül a legtöbben fotogének. Nagyon sokan közülük beállítás nélkül is jól pózolnak. A mai generációnak sokkal több a tanulási, gyakorlási lehetősége. Az internetről nagyon sok mindent meg lehet tanulni, számos mozdulatot el lehet sajátítani. Van olyan is közöttük, aki szerepelt már színházi vagy hasonló előadásokon, ez is sokat jelent fotózásnál. Többször előfordult olyan is, hogy a modell barátnője is bejelentkezett, mert tetszett neki a fotósorozat, amelyet készítettünk. A kiválasztásnál szempont a kreativitás, a kisugárzás, egy tekintet, egy libbenő hajfürt, egy szép mosoly, minden, ami a nőiességet jobban kiemeli. Fotózásnál mindig megbeszéljük a hogyanokat és a miérteket. Van, hogy hirtelen bevilan egy szép mozdulat, kéztartás. A modellfotózásnál szerintem a spontán dolgok a legszebbek.

– A portréidon a természetes szépség bemutatására, vagy inkább az összhatás érzékeltetésére törekszel?

– A legtöbb portréfotós a természetes szépséget mutatja be. Talán mert mindenki vágyik a szépre és jóra: a legtöbb portréfotóm talán ilyen megfontolásból készült. De fotóztam gyermekeket, párokat, idősebbeket is. Az egyik gyermek fotómmal első lettem egy Lengyelországban kiírt nemzetközi pályázaton, ahová 36 országból küldtek képeket. Ezt a fotót Erdélyben, Homoródszentmártonban készítettem, és elsősorban a gyermeki ártatlanság, öröm tetten érése volt a célom. Több fotótáborban is részt vettem Magyarországon és Erdélyben is. Az ott készült portrék vegyes korosztályt vonultatnak fel, és az összhatás érzékeltetése válik fontossá. A portré ábrázolás általában valamihez, valakihez kötött volt. Készítettem portréit iskolás gyerekekről, tehenekeket őrző pásztorról, szénégetőkről, patakban játszó gyerekekről, 94 éves kaszáló néniéről, mézpörgetőről, kocsmai sörözőről, vasárnapi misére igyekvőkről, ezermesterről, kópéről. Tavaly Siklódon járt az egyesületünk. Egy pályázat keretében kellett megörökítenünk a még fellelhető szellemi és kulturális örökségeket. Ott főként népviseletbe öltözött gyerekeket, fiatalokat, idősebb korosztályt fotóztam.

– Milyen további izgalmas helyeken fotóztál eddig? Vannak-e ezzel kapcsolatos érdekes élményeid?

– A fiaim sokat jártak kerékpár-, illetve kenuversenyekre, ezeket folyamatosan fotóztam, kameráztam. Horgászatra, túrákra is folyamatosan jártunk, itt is számos fotó készült. Még az analóg korszakban kezdődött el a családi ünnepek mellett a főtversenyek dokumentálása, fotózása, ami folytatódott a digitális technika megjelenésével is. Közel 30 éve zsűrizek főtversenyeken, és már a kezdetekben vállaltam ezeknek a dokumentálását. Ez

a legtöbbször úgy zajlik, hogy kijelölt időre elindulok és fotózok, jegyzetek. (Így tanultam meg számos főzési praktikát is.) Csátaljára majd' 20 éve meghívnak a falunapi főzőversenyre. Szívem csücske ez a rendezvény. Azon kívül, hogy a verseny fődíját adom évtizedek óta, felemelő érzés találkozni ismerősökkel. Csátalján a Pontykupának is zsűrielnöke voltam. Minden versenyt fotóztam és dokumentáltam. Az Első Magyar Fehérszta Lovagrend tagjaként meghívást kaptam Kúlára (Kalocsa testvérvárosa), az ottani VIII. birkapörkölt-főző versenyre zsűrielnökként. Szokás szerint elindultam fotózni, beszélgetni, adatokat gyűjteni a versenyzők közé. Az egyik társaság tagjai megjegyezték, hogy már a kezdetektől részt vesznek a versenyen, de ilyet még nem tapasztaltak, hogy a zsűriből bárki is lejön a versenyzőkhöz érdeklődni, fotózni. Köpingben (Svédország) pedig festménykiállításom nyílt, a helyi tévének adott interjú után elhatároztam, hogy fotókat készítek a városról. Jó érzés volt, amikor a több napi fotósorozatomat elkérték, és feltették a város honlapjára. Erdélybe először *Bedi Gyula* (Uszód polgármestere) által jutottam el, ő a fotós világszövetség alelnöke, platina díjas fotóművész. Rengeteg fotóm készült ott és akkor. Nagy örömmel örökítettem meg azt az atmoszférát, kultúrát, embereket, örömet, bánatot, tárgyakat, a felhőtlen emberi kapcsolatokat és sok minden mást, ami oly kedves volt nekem Erdélyben. Készítettem fotókat a szórványban, a biharkeresztes nemzetközi alkotótáborban eltöltött időm alatt. *Bedi Gyulával* voltam Székelyudvarhelyen, Farkaslakán, Korondon, Homoródszentmártonban, Abásfalván, Székelykeresztúron. Kisebb csodaként éltem meg a svájci túrát is, amit nagyobbik fiamnak, Zsoltnak köszönhettem.

– *Milyen technikai fejlődést éltél meg a fotózás során?*

– Az említett MINOLTA analóg fényképezőgép után volt 4 db Fuji digitális fényképezőgépem. Majd 2012-ben vásároltam egy belépőszintű Canon 450-et. Ezt követte két középkategóriás Canon 50D és Canon 40D. Ezeket kiváltottam professzionális technikával. Terveim között van egy Canon MARK IV beszerzése. Rendelkezem rendszer vakkukkal, Canon és Godox stúdióvaku szettel. Számos objektívem is van, melyek jellemzően nagy fényerejűek. A fotószerkesztéshez Photoshop, Lightroom és Photo Scape programot használok. Sokat segítenek az oktatóvideók, de a legnagyobb segítség az egyesületi tagoktól jön. Minden héten keddenként tartjuk a klubösszejeveteleket a Bácskai Kultúrpalotában.

Én a tíz év alatt talán egyetlen napot sem hagytam ki. Csodálatos érzés a kiváló csapathoz tartozni.

– *Kitől tanultál halat főzni? Van-e valami titkos recepted?*

– A legtöbbet egy hölgytől tanultam! *Kovács Józsefné Kató nenci* a kezdetekben mindig ott volt, és nagyon jó tanítómesternek bizonyult. Nagyon figyeltem, és betartottam az utasításokat, így tanultam meg jó halászlévet főzni. Nincs titkos receptem. Talán az egyszerűsége a legnagyobb titok.

– *Mikor nyertél először versenyt, illetve bajnoki címet?*

– 1996 óta versenyzek. Életem első versenye az akkori Jánoska-eresztés alkalmával megrendezett Baja Halfőző Bajnoka megmérettetés volt: negyedik lettem. Szívesen emlékszem vissza a mondatra, amit *Farkas Attila* zsűrielnök akkor mondott a többieknek: „*Erről az emberről még hallani fogunk!*”. Ezek után számos versenyen vettem részt, általában az első nyolc között végeztem. Sióagárdon egy országos versenyen második lettem. Végül 2002-ben, 2003-ban és 2004-ben egymás után megnyertem a Baja Halászléfőző Bajnoka versenyt, így lettem örökös halászléfőző bajnok.

– *Milyen ismert embereknek főztél már halat?*

– Több felkérést is kaptam már halászlé főzésre különböző helyszíneken. A legutóbbi éppen Bugacon volt a Karikás csárdában. Itt 200 főre főztem. A társaságok legtöbbször vegyes összetételűek. Vannak közöttük ismert politikusok, művészek, sportolók, hétköznapi emberek. Számos alkalommal főztem már az egyesületi tagokkal közösen jótékonyági keretek között, avagy bemutató alkalommal. Ilyen volt többek között a Budapesti Halfőzőfesztivál is, ahová évről-évre meghívást kaptunk. Tavaly novemberben meghívtak a Duna Televízió Családbarát magazinjába, ahol a stúdióban főztem bemutató jelleggel halászlét.

– *Miért fontos számodra, hogy tagja vagy a bajnokok klubjának és az egyesületnek?*

– 2011-ben lett Baja Örökös Halfőző Bajnoka *Gyurkity Tamás*. Ekkor javasolta a már szintén bajnok *Gombás László*, hogy a három

örökös bajnok alakítson egy baráti közösséget, amely összefogja az eredményes halfőzőket. Találkozót kértünk a város vezetésétől, ez pedig mintegy megalapozta a későbbi működésünket. Ezen a találkozón jelen volt *Farkas Attila*, *Gombás László*, *Radnóti Miklós*, *Fercsák Róbert* és jómagam, az alpolgármester javaslatára a klub létrehozása mellett döntöttünk. 2012. április 17-én megtartottuk az alakuló taggyűlést, majd elnöknek választottak *Gombás László* megfogalmazta a klub feladatait, célkitűzéseit, amelyet a tagság elfogadott. A megalakulásunk után elsődleges célként elértük, hogy a Baja Halfőző Bajnoka versenyre minél több versenyzőt invitáljunk kapcsolataink által. A meghatározott feladatok közül a legfontosabb a bajai halászlé népszerűsítése, megismertetése.

– *Az egyesületen belül mi a feladatod, milyen megvalósításokra vagy a legbüszkébb?*

– Jelenleg elnökségi tag vagyok. Tagjaink évek óta nyerik és dobogós helyezéseket hoznak a hazánkban és nemzetközi szinten rendezett főzőversenyekről. Klub szinten a Budapesti Fesztivál számos díját elhoztuk évről évre, Győrújbaráton nekünk ítélték a Magyar Népi Sütő-Főző Hagyományok Őrzője megtisztelő címet. A kalocsai Paprikás Ételek Főzőversenyének nagydíját, a Garda-fesztivál fődíját is elnyertük már. A tagok jóváhagyásával megszerkesztettem és elkészítettem a *Bajai halászlékódexet*. Jó érzéssel tölt el az is, hogy az ötletem alapján valósult meg a *Halászlé – A bajai lékultusz* c. kisfilm, amelynek elkészítésében meghatározó szerepe volt a BEET csapatának, *Béres Bélának* és *Martonosi Attilának*. Az iskolák közötti halfőzőverseny javaslatát évekként ezelőtt vettem fel a tagság előtt, a megvalósításban *Gyurkity Tamásnak* volt nagy szerepe. Egyesületi

Fényképezőgéppel a természetben

szinten sikerült kivívnunk Az Év Kiváló Gasztronómiai Egyesülete megtisztelő címet, amelyet *Horváth László* elnök vehetett át 2019-ben. További siker az egyesület életében, hogy 2021-ben a bajai halászlé felkerült a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére.

– *Nálad milyen az összetétel: milyen halból főzöd legszívesebben, és honnan szerzed be?*

– Legtöbbször pontyból főzöm, abból is a tükrös fajtából. A húsa íze és zsírtartalma számomra a legjobb. Persze ha sikerül szereznem kecségét, angolnát, harcsát, csukát, dévért, azokat is szívesen beleteszem, mert ezek nemesítik az egyébként is kiváló ponty halászlé ízét. A beszerzést illetően könnyű helyzetben vagyok, hiszek városunkban több helyszínen is kiváló alapanyagot kaphatunk. A bajai halkereskedőket ismerve kijelenthetem, hogy jó minőségű halhoz juthatunk bármelyiknél. Jellemzően három helyszínről, dunántúli, szegedi és hortobágyi halastavakból kapják a halakat. Több kereskedőnél vásároltam már, és sosem csalódtam. Van különbség tiszai, dunai és halastavi pontyok között. A folyami pontyok nyurgábbak, keményebb, talán kicsit szárazabb is a húruk. A tavi pontyoknak lazább a hússzerkezete, és valamivel zsírosabbak. Magam jobban kedvelem a tavi tükrös pontyot. Mindig ilyenből főzök levet, mert ízletesebbnek tartom, mint a nyurga pontyot, és a halzsír miatt selymesebb, finomabb levet eredményez.

– *Milyen bográcsot használ, mennyire van ennek jelentősége?*

– Csakis bajai bográcsot használlok főzésre. Ugyan volt már alkalom (a humoródszentmártoni fotóstáborban történt), hogy üstben kellett főznie a vendégeknek. Nem volt más, de a cél szentesíti az eszközt alapon meg tudtam oldani a feladatot. A felfelé szűkülő bográcsban az aromák, ízek jobban bent maradnak, mivel a bogrács oldaláról vissza-középre fordul a lé. Szerbiában, Szegeden és az ország számos területén használják a kifelé szélesedő, úgynevezett gulyásbográcsot. Ez a módszer kissé más technikát igényel. A főzés igazi látványát azonban a fával való főzés határozza meg. A dunai halászok, akiknek a főzési hagyományát őrzük, csak fával főztek. A legjobb alapanyag ehhez az uszadékfa, kiszáradt fűz, ami fellelhető a folyópartokon. Gyorsan lángra kap, jól lehet vele szabályozni az égés intenzitását, és remek az illata. Ismerek több olyan főzőt, aki kizárólag fával főz. Bonyolultabb eljárás, mint a gáz, de a látványa szívmengető.

– *Mivel lehet egy halászlét elrontani?*

Idegen terepen

– A bajai halászlének öt összetevője van: hal, paprika, hagyma, só, víz. Ha ehhez bármit – pl. paradicsom, sűrített paradicsom, bors, zöld paprika, Erős Pista, Piros Arany, szerb sűrítmények stb. – hozzáteszünk, és főleg túlzott mértékben, könnyen elronthatjuk a levet. El lehet azzal is rontani, ha az arányokat nem tartjuk be. Gondolok itt az 1 kg halhoz adagolt víz, só, hagyma, paprika mennyiségére. Hiba a nem megfelelő minőségű paprika használata (durva az őrlése vagy őrléskor „megégették”), illetve a hal húsa is lehet iszapízű. A forrás intenzitása is szokott gondot okozni. Vannak, akik nem merik forralni, és ilyenkor nem áll össze a lé. Találkoztam olyannal is, hogy nem figyeltek kellőképpen a forrásban lévő lére, és „odakapott” a bogrács aljára a hal.

– *Megeszed-e a más technikával készült halászléket is?*

– Ha a helyzet úgy kívánja, természetesen igen, de ritkán volt ilyen alkalom. Viszont versenyek alkalmával, zsűrizéskor gyakran találkozom a látvánnyal, készíttéssel. Több alkalommal is főztünk közösen *Frank Sanyival*, a szegedi halkirályal, néha versenyfőzést is tartottunk. Ilyenkor kötelező jelleggel elfogyasztok egy adag szegedi halászlét is. Egyszer Biharkeresztesen voltam nemzetközi alkotótáborban. Egyik éjjel a polgármester behozott egy jó nagy adag halászlévet. Álmos szemmel nagyon bizarnak tűnt a lé látványa, ami reggel még rosszabbul nézett ki: színtelen és rendkívül sűrű volt. Talán két kanál juttattam el a kóstolásban, a többit titokban kiöntöttem. Később megtudtam, hogy arafelé alaplével főzik, és nem paprikával, hanem borssal sűríteneik.

– *Tagja vagy a mentorok csapatának, akik most fiatalokat tanítanak halat főz-*

ni. Mit tartasz a legfontosabbnak az oktatás során?

– Martonosi Attila ötlete a sorozat. Az egyesület vezetőségi ülésén közösen kidolgoztunk egy stratégiát, ami alapján tanítjuk a fiatalokat bajai halászlét főzni. Számomra nem volt szokatlan a feladatkör, hiszen *Molnár Zolival* és *Dömötör Edittel* közösen tartottunk már bemutató jelleggel haltisztítást, halfőzést az újjvárosi és a felsővárosi iskolában. Ezen az oktatáson minden csoportvezető kapott öt fiataalt, akiket 6 alkalommal készítünk fel, hogy a Jánoska-eresztés alkalmával már saját főzéssel készítsék el a levet. Mindkét fiamat is megtanítottam bajai halászlét főzni. A nagyobbik versenyen is indul, 2007-ben a Véndió Országos Hallakomák Verseny győztese volt 43 versenyző közül. Későbbi versenyeken több különdíjat is kapott.

– *Különböző tevékenységeid során mikor érzel elégedettséget?*

– Szerencsésnek mondhatom magamat, hiszen a legkisebb sikerek is tudok örülni. Sosem vágytam babérokra, tudom, hogy mindennek ára van, mindenért küzdeni kell. Nem szabok magamnak határidőket, mindennek megvan a rendelt ideje. Talán azt tartom a legfontosabbnak, hogy szeressük azt, amit teszünk, mert akkor az eredmények sem maradnak el. Nagyon fontosnak tartom a sikerek kezelését is: örülnök, ha valami jól sikerül, de ezt higgadtan feldolgozom, és nem futok tiszteletkörököt.

– *Van-e még valamilyen titkos vágyad, terved, amit szívesen megvalósítanál?*

– Egy saját kis halastó. Nem vagyok nagyigényű, néhány négyzetméter már jó lenne.

(*Ádám Péter* fotóiból és festményeiből gazdag galériát találnak honlapunkon: www.bajaihonpolgar.hu). ■

Emlékek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából 2.

Emlékeim messziről üzennek – A cselló

Közléteszi: **Marosvásárhelyiné Gergely Anna**

■ 1946-ot írtunk, a háború befejeződött. Családunk élete lassan visszatért a régi kérvágásba. Reménykedhettünk abban, hogy ami ezután jön, csak jobb lehet annál, ami eddig volt.

Közeledett az este. *Rezső* – férjem, Jóska egy évvel fiatalabb öccse – éjszakára ellátta a lovakat és Vilmát, a tehenet. Az udvar felsöpörte, az ólban lévő két mangalicára is rápillantott, hogy minden rendben van-e. Szétnézett, esetleg akad-e még valami tenni-való mielőtt besötétedik. Szerette, ha rendben mennek a dolgok, körültekintő volt és lelkiismeretes. Az akkor huszonegy éves ifjú a harmadik testvérrel, a hatéves *Jancsival* a Szent László utcai házban élt velünk, mert a Tolna megyei Csicsóban élő szüleire a kitelepítés várt. Napközben apámtól tanulta az optikus-ságot, szemüvegek készítését, mint ahogy a rokonságból a vele közel egyvívású bátaszéki unokatestvérem, *Békei Géza* is. A szakma ismerete, a szorgalmas tanulás, a sikeres szakvizsga később meghozta a gyümölcsét, hiszen mind a kettejükből boltvezető lett az államosítások során: *Rezső* a Szekszárdon megnyitott optikai üzlet élére került, *Géza* (apám *Géza* bátyjának fia) pedig a tőlünk messzebbre lévő győri boltot irányította. Az államosított bajai üzletünkben apámat megtartották vezetőnek, mert az új államhatalom szakemberhiányban szenvedett.

Lassan eljött az este, az udvaron a lavórban már várta a meleg víz. Levette munkaruháját, és frissen átöltözve jött be a házba. Készülődött az estére nemcsak külsőleg, hanem lélekben is. Szerette az estét, az ihletettség perceit, amikor már nem a test, hanem a lélek telítődik meg.

A családi vacsora után jöttek a várva-várt órák. *Rezső* a gramofonhoz lépett, és az odakészített lemezre óvatosan rátette a tűt. Szívemarkolóan szólt *Csajkovszkij* hegedűversenye, amelyet *Szigeti József* játszott. Minden este vele kezdődött a mindannyiunk lelkét felemelő és megtöltő óra. *Rezső* is leült, áhítattal hallgatta, és amikor lejárt az első lemez, feltette a másikat is. Amikor befejeződött a versenymű, megszólalt:

– Lehetne-e még egyszer meghallgatni? Újra és újra előlről hangzottak fel az ismert dallamok, a hegedű hangja érzélemmel volt tele, és mi lélekben felüldülve tértünk nyugovóra. (Gergely *Rezső* későbbi

élete során is nagy zenerajongó és lemezhallgató maradt, nem telt el a szenteste anélkül, hogy *Beethoven* IX. szimfóniáját ne hallgatta volna meg családja körében.)

Apám másnap este megszólalt: – Irén hegedül, Jóska is. *Rezső!* Neked nem volna kedved hangszeren játszani? Válassz valamilyen hangszerrel!

Rezső kicsit gondolkodott, majd ezt mondta: – Én a csellót választom, Sándor bácsi majd engem is meg tud tanítani – válaszolta halkán.

Apám megörült: – Nagyon jó! Majd szerzünk neked is csellót!

Békei Sándor a háború előtt a városi zenekarban együtt játszott *Vajda Francival*, aki közel lakott hozzánk a Pesti úton. A valamikor jó kiállítású férfi remek zenész volt, talán tudna egy eladó csellót szerezni nekünk – vélte apám.

Vasárnap volt, délután, amikor mi fiatalok apámmal együtt felkerestük *Franci* bácsit. Egy kis sötét szobában élt az öreg csellós, aki az idők folyamán fáradt, meggyötört, beteg emberré vált. Egyedül élt, nehezen mozgott, a lábaival volt a baj. Éveken át külföldön is muzsikált egy cigányzenekarban, kiváló zenei érzéssel rendelkezett, és természetesen imádta a hangszerét: talán tudna eladó csellót ajánlani – gondoltuk mindannyian.

Apám így kezdte a beszélgetést:

– *Franci* bácsi! Játssz nálunk valamit?

– Maguk kíváncsiak az én játékomra? – mélázott el az öreg.

– Igen! – biztattuk *Franci* bácsit, aki leült, és megszólaltatta a gordonkát. Egy Bach szólót játszott – tudta, hogy mi „ilyen” zenét szeretünk hallgatni.

– Tudom, ugye, magukat az én csellóm érdekli, de ez nem eladó! – és az öreg könnyes szemmel nézett ránk, majd átölelte a vele együtt megkopott hangszerét.

– Én a csellómtól sohasem válok meg, ha addig élek is! – és ismét játszani kezdett, egy *Corelli*-szonáta részletét hallhattuk tőle.

Amikor befejezte a zenélést, megtapsoltuk mind a négyen, *Rezső*n különösen látszott az elfogódottság. *Franci* bácsi nehézkesen, de felkelt a székéről és kutatni kezdett a kottái között, mintha még szeretett volna játszani. Egy kis matatás után ismét megszólalt:

– Tudom, hogy nem a játékom meghallgatásáért jöttek, de mégis, mit akarnak?

Apám és közte egy villanásnyi szóváltás zajlott le:

– Hangszert keresünk, mert venni szeretnénk!

– Nem!! Én a csellómat nem adom el!

– Nem is azt kérjük, hanem azt a másikat, ami a szekrény melletti sarokban áll.

Vajda Franci, az öreg zenész egy-két percnyi gondolkodás után elvászorgott a gordonkához.

– Hát! Erről lehet szó: Tudom, hogy jó helyre kerülne, maguk zeneszerető és -értő emberek, megbecsülik a hangszeret, jobb sorsa nem is lehetne.

Végül létrejött az „üzlet”, apám kifizette az árát *Franci* bácsinak, akinek biztosan jól jött a pénz is, főként nehéz körülményei miatt, azután még megkérdezte:

– Kié lesz ez a cselló?

Rezső előrelépett: – Az enyém lesz, én tanulok rajta.

– Szeresse, fiam! Mint ahogy én szerettem – mondta búcsúzáskor.

Diadalmasan tértünk haza, hiszen megvolt a hangszer, kezdődhetek a zeneleckék. *Rezső* nekiállt megtisztítani: gondosan, óvatosan, meleg szívvvel bánt a kedves szerzeménnyel. Természetesen vonó is járt hozzá, ezért mindjárt meg is próbálta megszólaltatni a gordonkát. Ránk nézett:

– Ez az én csellóm! – suttozta boldogan.

A tanulás megkezdődött. Apám nagy szeretettel látott neki a tanításnak, mert élvezte, hogy *Rezső* lelkesen tanulja még az alapokat is. A két testvér, *Jóska* és *Rezső* szorgalmas volt a gyakorlásban, megérdemelték, hogy mindketten a saját hangszerükön játszassanak. Pár hónap elteltével már hárman, majd apámmal is tudtunk egy-egy kisebb darabot együtt eljátszani.

Így teltek estéink a háború után zenehallgatás és zenetanulás között. Életünk egyik legszebb időszaka volt, a *Békei* család és a *Szent László*-i ház újabb hangszerrel és művelőjével bővült. Az elkövetkező évek még sok és váratlan meglepetést tartogattak számunkra, különösen a házunk elé esett bombatalálat utáni helyreállítási munkák után, de a zenetanulás és az együtt muzsikálás, a zene szeretete eltöltött bennünket reménnyel. ■

„Mert kell egy hely...”

Jakab József

■ Kell egy hely, ahol találkozhatnak az életben megfáradtak, elfeledettek, akik tiszta szívükkel indulnak az öröklétbe, egy olyan bolygóra, ahol az emlékek élnek. Ez a hely lehet akár egy padlás is, mely a színházi nézőtérrel kibővített teret egy varázslat részévé emeli. A *padlás* című musical éppen ezt kívánja elérni fülbemászó dalaival. A *Presser Gábor – Sztevanovity Dusán* szerzőpáros 1986-ban írta meg a művet, mely *Marton László* rendezésében 1988-ban került először színpadra a Vig-színházban. 2021 novemberében már az 1000. előadást is megérte, töretlen népszerűségnek örvend a darab.

A *Bajai Fialok Színházának* társulata két év kényszerű, járványügyi helyzetből fakadó kihagyást követően tért vissza 2022 februárjában a színpadra *A padlás* című musicallel. *Ottmár Attila* művészeti vezető a „comeback” nem egyszerű útját választotta, számára az előadandó mű tekintetében valószínűleg a kihívás volt a legfőbb szempont. Korábban egyébként már nyilatkozott arról, hogy egyszer szeretné bemutatni Baján a darabot. Most nyílt alkalma rá, hogy rendezőként ezt megtegye. A felkészülés, a próbák már 2021 végén megkezdődtek. A február 11-i premierig megfeszített munkára volt szükség, hiszen a musicalt váltott szereposztásban tervezték előadni, ez pedig olyan szereplőktől, akik mindezt munkájuk, tanulmányaik mellett hajtják végre, feszes tempót igényel. Az előkészületek – a helyi sajtó részletes beszámolója alapján – kelő lelkesedéssel és izgatottsággal zajlottak.

A premier napján magam is várakozással foglaltam el a helyem a Városi Színházterem nézőterén. Az előadás kezdetét, még a függöny feltárulása előtt, sejtelmes hangeffektusok jelezték, melyek a csillagközi szféra hangulatát sugallták. A színpad képe az igényesen megtervezett díszlettel ráerősített erre az érzésre. A háttérben elhelyezett LED-fal az ablakrácszatával, csillagos égboltot imitáló megjelenésével megfelelő háttérrel adott a professzionálisan felépített padlásnak. *Rákay Tamás* munkájának köszönhetően a díszlet meg-alapozta a színházi élményt.

A nyitó jelenetben ismertük meg a padlásra megérkező négy bolyongó szellemet, akik a *Révész*t keresik, mivel már évszázadok óta arra várnak, hogy segítségével az „örökre szépek” bolygójára juthassanak. Úgy gondolják, ez az a hely,

Mindenki együtt a fináléban

Fotó: Kelemen Áron

ahonnan elindulhatnak. Az egyik szellem, a finom lelkű *Herceg*, akinek nem volt mersze *Csipkerózsikát* megszókolni. Az egyik szereposztásban *Miklós Marcell Nimród* alakítja a karaktert. Fiatalkora a *Herceg* finomkodásaihoz, illedelmességéhez jó alapot ad. Az ő alakításában a kellem, a jószándék érezhetővé vált, elhitette velünk, hogy egy idealisztikus elképzeléseket követő arisztokrata ifjonccal találkoztunk, aki *Csipkerózsikát* nem csókkal, hanem varázsdallal kívánta felébreszteni. A másnapi szereposztásban *Torda Balázs* alakította a *Herceget*, az ő játékában a méltóság volt leginkább szembetűnő, kissé visszafogottabb, távolságtartóbb lett általa a karakter. *Kölyök* szellemét *Kunos Andrea* alakította. Ő azóta bolyong, amióta egyedülként merete kimondani, hogy „a király meztelen”. A karakter őszinteségét, naivtását, gyermeki tiszta lelkét még gesztusaiban, mozgásával is érezhetően adta vissza színészi alakítása során. Külön kiemelendő *Kunos Andrea* énekteljesítménye. *Kölyök* is váltott szereposztásban látható, a megtekintett előadásban *Lövész Boglárka* sajnos betegsége miatt nem tudott színpadra lépni. Különös szereplő *Meglökő*, aki valójában egy néma hóhér szelleme, aki a királyt leleplező *Kölyök* megmentője, így került a tiszta szívűek közé. A karaktert mindegyik szereposztásban *Kerényi Ádám* formálja meg, mégpedig nagyszerűen. Fizikai adottsága – magassága – tekintélyt parancsol, több jelenetben is különös jelentőséget kap, például akkor, amikor az egész tetőszerkezetet fizikai erejével kell megtartania a he-

likopterrel szemben. A karakter némasága fokozott színészi teljesítményt rótt *Kerényi Ádámra*, ezzel tökéletesen megbirkózott, nem zökkent ki a szerepéből. Nonverbális kommunikációjával végig teljes értékű volt a játéka, sőt mimikájával a humor terén is sokat adott hozzá a darabhoz. *Lámpás* szelleme valójában a nyolcadik törpe, akit a többiek a bányában felejtettek. E peches, zsörtölődő figurát mindkét szereposztásban *Kalmár Dávid* alakítja. „Az otfelejtett örködő” karaktere nem hangsúlyos a darabban – róla itt is megfeledezhetnének –, ezért is helyénvaló, hogy viszonylag a háttérben marad.

A padlásra a szellemeket követően érkezett meg *Barrabás B. Barrabás*, a gengszter, akit *Kósa Zsolt* alakít (a februári előadások közül egyben *Stadler Zoltán*). Összetett játékot igényelt a szerep, hiszen a körözött bűnöző halálát követően az ő bőrébe bújik a *Révész*, aki a bolyongó szellemeket az „örök emlék” bolygóra kíséri. Ez a kettőség *Rádióst* is megtévesztette, aki először a gengsztert vélte benne felfedezni. *Kósa Zsolt* megfelelő rutinnal játszotta el a szerepet, *Révész*ként elfeledtette velünk „ellenkarakterét”.

Mamóka az egyik leginkább szerethető karakter. Szinte mindannyiunknak van emléke egy kedves nagymamáról, dédnagymamáról. *Mamóka* szeretné, ha lenne unokája, de ez nem adatott meg neki, viszont ragaszkodik a padláson élő *Rádióshoz*. A karaktert az egyik szereposztásban *Szarvas Anna* formálta meg. Ő nagyobb feyelemmel, kissé szigorúbb *Mamókát*

vitt színpadra. A másik szereposztásban játszó *Pethő Dorottya* a felszabadultabb, csacsogósabb nagymamával ismertette meg a nézőközönséget.

Rádiós (Rádi) az antenaigazítást követően, a tetőről érkezett meg a padlásra. Mamókához hasonlóan ő is érzekelte a szellemeket. Kiderült, csak azok látják őket, akiknek „a szíve olyan romlatlan és tiszta, mint a gyereké”. Rádiós szerepében az általam megtekintett mindkét előadásban *Ottmár Attilát* láthattam. A tipikus, a hétköznapi élethez alkalmazkodni kevésbé tudó szobatudós karakterét élethűen jelenítette meg. Nem közönyös, érzelem nélküli figura, hiszen elhunyt szülei iránt még benne él a ragaszkodás, ugyanakkor nem veszi észre, *Süni* mennyire vonzódik hozzá. A „fényév távolságot” is le szeretné küzdeni, ám egyre inkább tudatosodik benne, hogy „ott a tenger, itt az én hajóm”. Ezt a kettősséget *Ottmár Attila* szerethető figurában egyesítette a darabban. (A másik szereposztásban *Kárpáti Kevin* játssza Rádióást.)

A legkülönösebb karakter *Robinson*, a robot. A szerep kiosztása *Zahalka Tamásra* telitalálatnak bizonyult. A kiváló mozgás-

kultúra, a karakterhez illő, kellően visszafogott akrobatizmus mindenféleképpen emelte az előadás színvonalát, nem beszélve a hozzáadott értéként megjelenő humorról, mely *Robinsonnak* mind szóbeli, mind nonverbális megnyilvánulásait jellemezte.

A gengszteren kívül *Témüller*, a házmester sem látja a szellemeket. A folyton zsörtölődő, szigorú, korlátolt gondolkodású karaktert a premieren *Stadler Zoltán* formálta meg. Kitűnően hozta a figurát, kellően unszimpatikus jellemű, hatalmaskodó magatartásával ellenpólusa a „tiszta szívűeknek”. A másik szereposztásban *Balázsevits Tamás* alakításában találkoztunk *Témüllerrel*. Ő agresszívebb, harsányabb figurát (talán túl harsányat is) hozott a padlásra. Igen, a témüllerek köztünk járnak, nekem is eszembe jutott mindkét alakítás kapcsán valaki...

A szellemeket érzékelők közül utolsóként *Süni* lépett színpadra. Benne egy rendkívül finom művész lelket ismerhettünk meg *Gyenis Erika* alakításában. Naiv, szerethető figura, aki rajong Rádiéért. *Gyenis Erika* nagyszerű énekteljesítménye külön említést érdemel.

Különös párost alkot *Detektív* és *Üteg*. A nyomozó elegáns, visszafogott, mindenkiel szemben bizalmatlanságot érző karakterét kiválóan jelenítette meg *Valter Bálint*, kinek orgánuma is illeszkedett a monoton, érzelemmentes, gyanakodó *Detektív*hez. Elegáns, tartózkodó, érzelmeit napszemüveget viselve elfedő megjelenése kimért színpadi mozgással párosult. Beosztotta *Üteg*, aki rendkívüli engedelmességével a szolgálkúság megtestesítője. *Farády László* nem zökken ki szerepéből. Amikor bombaszakértőként *Barrabás* által a padlásra hozott órabombát kellene hatástalanítania, akkor pedig hitelesen alakítja a kívülre határozottságot mutató, valójában önbizalomhiányos,

szolgálkú karaktert.

Egy musical lelke tulajdonképpen az ének és a tánc. Ez fokozottan igaz a *Padlásra*, hiszen az 1988-ban *Horváth Péter* által megalkotott librettó cselekményében szegényesnek tűnik. Az azóta eltelt három évtizedben a dalok örökzölddé váltak. Ez valószínűleg édes teherként nehezült az éneklő színészekre. Gondoljunk csak a *Szilvágombócra* vagy a *Valaholra*. Magam is gondolatban dúdolgatva figyeltem a dalok előadását. A szereplők javára legyen mondva, nem zavart, hogy például *Kaszás Attila* helyett *Ottmár Attila* hangján szólalt meg egy-egy nagyon ismert ének. A táncok, melyeket *Agócs Nóra* közreműködésével *Láng Barbara* koreografált, kiválóan egészítették ki a pezsgőbb hangulatú dalokat.

A színészi alakítások fontos kiegészítői a jelmezek. *Fehér-Baros Anikó* e téren jelentős munkát végzett, hiszen a középkorból itt rekedt alakok és *Robinson* megjelenése évszázadok távlatát hidalta át. A *Dzsongova Daniella* által használt sminktechnika és a *Bödő Renáta* által megálmodott fodrászati megoldások a karakterekhez illeszkedtek, különösen igaz ez *Süni* és *Kölyök* esetében.

A világítástechnika kapcsán érdemes kiemelni, hogy a *Padlás* esetében a fényeknek különös jelentősége van. A színpadi díszletnek, mely a fenn és a lenn közti világot tükrözi, fontos kiegészítése a reflektorok játéka, mely egyes katartikus pillanatokban a nézőket „fényév távolságra” röpíti, vagy egy másik jelenetben azt az érzetet kelti, mintha a fejünk felett repülne el a *Barrabást* kereső helikopter. Mindennek megtervezése *Pethő Dávid*, kivitelezése pedig a társulat technikai stábjának munkáját dicséri.

Mit lehetne zárszóként megállapítani? Aki megtekinti a *Bajai Fialatok Színházának* legújabb produkcióját, készüljön fel, hogy befogadóként a számára már esetleg ismert történet új kontextusba helyezve, nagyon is maiként tárul elé. Ezt finom részletek is segítik, például a robot *Android 2022-es* alapon működik (a LED fal tanúsága szerint), a frissítése pedig az aktuális előadásnapra datálódik. A technikai részleteken túlmutatóan összességében úgy érzi magát az ember e szerethető produkció láttán, hogy egy varázslat részesévé válik, s amikor a zárókép végén becsukják a *Varázskönyvet*, nehezen zökkenünk vissza a hétköznapi világába. „Mert kell egy hely...”, igen, ez a *Padlás*.

(*Presser Gábor – Sztevanovity Dusan: A padlás. Zenés játék két felvonásban. A Bajai Fialatok Színházának bemutatója, 2022. február. Rendezte: Ottmár Attila*) ■

A bolygó szellemek (b-j): Miklós Marcell Kimród, Kerényi Ádám, Kunos Andrea, Kalmár Dávid

Marhalábszár másként

Szünder Dezső

■ Miután az előző számban egy kicsit a gyomrot kímélő ételek kerültek terítékre, a már tavasszal megjelenő számba egy különleges, olasz ételt hoztam a kedves Olvasónak. Nehéznek éppen ez sem mondható, hiszen az észak-olasz régió nem a fajsúlyos ételeiről ismert. Inkább tartalmas, sok összetevőből álló, lassan készülő, szájbán szétomló ételnek nevezhetjük.

A marhalábszár alapanyagként hazánkban egyáltalán nem ismeretlen. Sőt, talán az egyik legkedveltebb alapanyag a pörköltet rendszeresen készítő körében, hiszen a marhapörkölt egyik nélkülözhetetlen hozzávalója. Összetételét illetően a közepesen zsíros húsok közé tartozik, ám belső része egyenesen átszótt zsíros résszel, az emberi szervezet számára fontos, nélkülözhetetlen kollagéntartalmú szövettel. A fiatal állatok húsa könnyedén, rövid idő alatt elkészíthető, az idősebbeké tovább tart. Ez utóbbiak húsanak fogyasztása pörköltként közel sem nyújt akkora élményt, leginkább egy minden bajra jó, ízletes húsvéssé készíthető belőle. Sokan a pörkölt készítésénél nemcsak az állat húsát, hanem csontos-húsos részeit is felhasználják, különösen, ha az étel bográcsban, szabad tűzön készül. Ez újabb ízzel gazdagítja az elkészült fogást.

Az első tavaszi Honpolgár-számban azonban nem pörkölt készül a marhalábszárból, hanem egy vörösboros toszkán marharagu. Ehhez mindenképpen fiatal állat húsát válasszuk, mégpedig csont nélküli marhalábszárat.

Vörösboros toszkán marharagu 4 fő részére

Hozzávetőleg 1 kg húst vásároljunk. Tisztítsuk meg az esetleges külső hártáktól; az inas részeket nem kell eltávolítani, ezek omlós puhára fognak párolódni az ételkészítés során. Vágjuk a húst 6 egyforma darabra, és tapadásmentes serpenyőben 1-2 evőkanál olívaolajon pirítsuk meg minden oldalát. Egy vékony kéreg kialakításához 1-2 perc sütés minden oldalon tökéletesen elegendő. Sütés közben a húst óvatosan sózzuk, épp csak egy kicsit. Amikor a húsok megpirultak, vegyük ki a serpenyőből, és kicsit tegyük félre hűlni.

A megmaradt zsiradékba tegyük 150 g apróra kockázott házi szalonnát, süssük a kockákat ropogósra lassú tűzön, hogy minél több zsiradék kiolvadjon belőlük. Egy nagyobb fej hagymát és 2 gerezd fokhagymát vágjunk apróra, és tegyük a zsiradékba.

Szintén lassú tűzön, gyakori kevergetés mellett pirítsuk őket aranyárára, arra különösen ügyelve, hogy a fokhagyma ne égjen meg, mert ez az egész ételt keserűvé teheti. Ha a hagymák megpirultak, tegyük hozzá 3 szál, ujjnyi vastagra vágott százzellert, és 5 percig pároljuk, majd zárjuk el a tüzet alatta.

Készítsünk elő egy, sütőben is használható, nagy méretű edényt. A marhalábszárat kockázzuk fel úgy, hogy minden egyes darabot 3-4 felé vágunk. Tegyük az előkészített edénybe a darabokat, öntsük rá a hagymás-zelleres ragut. Adjunk hozzá két evőkanál paradicsompürét, 400 g hámozott, kockázott konzervparadicsomot és egy evőkanál kristálycukrot. Fűszerezzük bátran frissen őrölt fekete borssal, 1 kávéskanál oregánóval, adjunk hozzá 2 db babérlevelet, 1 ág friss rozsmaringot. Öntsük hozzá 3 dl jó minőségű, testes, száraz vörösborot, fél liter húslevest. Utóbbi hiányában készítsünk zöldséglevest vagy húsleveskockából fél liter alaplé, ehhez 2-3 kockát használjunk legalább, és ezt öntsük az edénybe. Végül óvatosan sózzuk, kóstoljuk meg a levet. (Ha éppen csak egy kicsit érezni a sót benne, akkor a legjobb.) A sóval ebben a receptben különösen óvatosan kell bánni, hiszen több olyan hozzávalója van, amely sós, például a házi szalonna vagy a húsleves.

Ha idáig eljutottunk, akkor kapcsoljuk be a sütőt 130 fokra, légkeverés nélkül, alsó-felső sütésen. Fedjük le az edényünket, és sütőben pároljuk a húst 2,5-3 óráig. Közben nem szükséges a folyamatos ellenőrzés, 2 óra letelte után egyszer nézzünk

rát: ha kevés a folyadék mennyisége, akkor azt 1-2 dl húslevessel pótoljuk. A 2,5-3 óra letelte után a húsnak még kissé keménynek kell lennie.

Ezek után pirítsunk meg olívaolajon 4-5 nagyobb darab csiperkét felnegyedelve. Tegyük a forró raguhoz, adjunk hozzá 60-60 g nagy szemű olívabogyót és ugyanennyi nagy kapribogyót, természetesen a szárukat eltávolítva. Ha megkóstolva a ragut már kelően sósnak érezzük, akkor a kapribogyót érdemes hideg vízben egy órát áztatni, hogy ezzel a só mennyiségét, bevitelét már ne növeljük. Keverjük össze alaposan a ragunkat, fedjük le ismét, majd tegyük vissza a sütőbe 1 órára. Az egy óra letelte után a húsnak omlósnak kell lennie. Ha nem ilyen, akkor pároljuk tovább, míg a hús a kellő állagot el nem éri.

Az így elkészített marharaguhoz tálaljunk frissen sült fehér kenyeret. Aki esetleg valami izgalmasabb köretet képzel el mellé, az vegyen néhány szem sütni való krumplit, hámozza meg, kockázza fel kicsit nagyobb darabokra annál, mintha krumplipürét készítené. Főzze a darabokat sós vízben, fedő alatt 15 percet, szűrje le. Egy serpenyőben olvasszon fel 2-3 evőkanál libazsírt, vagy kacsazsírt, és ezen süsse ropogósra a darabok minden oldalát. Közben sózza meg ízlés szerint.

Tálaljuk a marharagut akár kenyérral, akár sült krumplival, szórjuk meg alaposan felaprított, friss petrezselyemmel, és mindenképpen kínáljunk hozzá egy pohár, száraz, jó minőségű vörösborot.

Jó étvágyat kívánok! ■